

האקדמיה הישראלית הלאומית למדעים
היזמה למחקר יישומי בחינוך

צוות מומחים לנושא
חינוך בלתי פורמלי

חומרי רקע לקראת מפגש לימודי רביעי בנושא
חינוך בלתי פורמלי בחברה הערבית

ריכזו וראיינו: איתי ארצי ונעמי מנדל-לוי

יום חמישי, כ"א באב תשע"ה, 6 באוגוסט 2015
בית בלגיה, קמפוס גבעת רם, האוניברסיטה העברית בירושלים

האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים נוסדה בשנת 1959. חברים בה כמאה מדענים ומלומדים מן השורה הראשונה של ההשכלה והדעת במדינת ישראל. חוק האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים, התשכ"א-1961, קובע כי מטרתיה ומשימותיה העיקריות הן לטפח ולקדם פעילות מדעית, לייעץ לממשלה בענייני מחקר ותכנון מדעי בעלי חשיבות לאומית, לקיים התקשרויות עם גופים מקבילים בחוץ לארץ, לייצג את המדע הישראלי בגופים ובאירועים מדעיים בינלאומיים ולהוציא לאור כתבים שיש בהם כדי לקדם את המדע.

היזמה למחקר יישומי בחינוך מעמידה לרשות מקבלי החלטות בחינוך ידע מדעי עדכני ומבוקר. ידע כזה חיוני לגיבוש מושכל של מדיניות ולתכנון מיטבי של התערבויות – לשיפור הישגי החינוך בישראל.

חזון היזמה: ידע מחקרי הוא מרכיב חיוני בתכנון מדיניות ציבורית או התערבות רחבת היקף. בשלב התכנון ידע מחקרי מבוקר תומך בגיבוש מדיניות שסיכויי הצלחתה טובים יותר, ולאחר מכן הוא זה שמאפשר דיון ציבורי רציונלי. היזמה מיישמת חזון זה בתחום החינוך.

דרכי הפעולה של היזמה: היזמה עוסקת בנושאים שמעלים מקבלי החלטות, ומתייעצת עם בכירים במשרד החינוך ועם בעלי עניין נוספים. ועדת ההיגוי של היזמה, שאותה ממנה נשיא האקדמיה הלאומית, אחראית על תכנית העבודה של היזמה ועל תהליכי השיפוט של התוצרים. היזמה פועלת באמצעות ועדות מומחים ועל ידי זימון מפגשים לימודיים משותפים לחוקרים, לאנשי מקצוע ולמקבלי החלטות. היא מפרסמת את תוצרי עבודתה ומנגישה אותם לציבור הרחב. חברי ועדות המומחים מכהנים בהן בהתנדבות.

תולדות היזמה: היזמה הוקמה בשלהי שנת 2003 – מיזם משותף של האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים, משרד החינוך ויד הנדיב. מתחילת שנת 2010 היזמה פועלת כיחידה של האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים.

בקיץ תש"ע (2010) הוסיפה הכנסת תיקון לחוק האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים, והסדירה את אופן ההתקשרות בין משרדי ממשלה המבקשים ייעוץ – לבין האקדמיה. היזמה היא המנהלת את פעולות הייעוץ שהאקדמיה נותנת בתחום החינוך לממשלה ולרשויות שונות.

מטרת הפעילות של צוות המומחים

ועדת ההיגוי של היזמה למחקר יישומי בחינוך נענתה לפנייה חיצונית והקימה צוות מומחים להובלת תהליך לימודי בנושא החינוך הבלתי פורמלי בישראל. מטרת המהלך הן: (1) היכרות עיונית עם התחום. (2) היכרות ראשונית עם התחום בישראל. (3) הבנה של דרכי עשייה (בישראל ומחוץ לה), שמחקר מצא כי הן מועילות לקידום מטרות חברתיות, לימודיות או אחרות. המושג 'חינוך בלתי פורמלי' הוא שער לעולם רחב של מטרות, ארגונים, דרכי פעולה, קהלי יעד ושחקנים. חוקרים שונים מגדירים באופנים שונים את השדה העשיר והרחב הזה, מסוג של למידה המתרחשת בחיים לבין פעילות חינוכית ספציפית המיועדת לקהל מסוים ומאופיינת במטרות ויעדים מוגדרים (למשל השתתפות בתנועת נוער). בהתאם, זוהי גם זירה מרובת שחקנים ומטבעה חסרה שלטון מרכזי. השחקנים המרכזיים בשדה הבלתי פורמלי הם משרדי הממשלה, רשויות השלטון המקומי, קרנות ועמותות הפועלות במגזר השלישי, המגזר העסקי והמגזר הפרטי.

מסורת של חינוך בלתי פורמלי קיימת בישראל עוד מלפני קום המדינה. במהלך השנים הלך החינוך הבלתי פורמלי והתגווון – במטרות ובדרכי פעולה – במקביל לשינויים בחברה, בתרבות הפנאי, בצרכים ובאורחות החיים.

מהלך הלימוד של צוות המומחים ייפרש על פני שנה במטרה למפות לפחות חלק מן הפעילות הענפה המתרחשת בשטח וכן על מנת ליצור תשתית מושגית ואמפירית. תהליך הלמידה יתבסס על מספר סדנאות בהשתתפות אנשי אקדמיה מובילים ומומחים בעשייה בתחום, וכן על סקירות של ספרות מדעית. דוח מהפעילות ייכתב עם תום המפגשים ויונגש לציבור.

סדר יום

09:00-08:30

התכנסות וקפה

10:45 – 09:00

השלטון המקומי

נביה אבו-סאלח, מנהל מחלקת חינוך, סחינין

נאיל קאדרי, מנהל יחידת הנוער, טירה

עלי אבו אלקיעאן, מנהל המתנ"ס, חורה

10:45 – 11:15 הפסקה

13:00 – 11:10

ארגוני החברה האזרחית

עאדל חיטיב, סגן מנהל מחוז צפון, החברה למתנ"סים

קמר טאהא, רכזת פרויקטים, עמותת "בלדנא"

נוואל אבו-עיסא, ראש תחום תרבות וקהילה בבית הגפן, ראש תחום קהילה בחברה הערבית

בעיריית חיפה

מאג'ד אבו-בלאל, מנכ"ל עמותת "צעד קדימה לחיים", רהט

תוכן העניינים

5	מושב ראשון – חינוך בלתי פורמלי ברשויות מקומיות ערביות
5	סחי'נין
6	סיכום פגישה עם נביה אבו סאלח, מנהל מחלקת חינוך בסחי'נין
8	טירה
9	סיכום פגישה עם נאיל קאדרי, מנהל יחידת הנוער בטירה
12	חורה
13	סיכום פגישה עם עלי אבו אלקיעאן, מנהל מתנ"ס חורה
16	מושב שני – חינוך בלתי פורמלי בארגוני החברה האזרחית הערבית
16	החברה למתנ"סים
16	סיכום פגישה עם עאדל חיטיב, סגן מנהל מחוז צפון בחברת המתנ"סים
19	סיכום פגישה עם קמר טאהא, רכזת פרויקטים בעמותת "בלדנא"
21	בית הגפן – מרכז תרבות יהודי ערבי
23	סיכום פגישה עם אסף רון, מנכ"ל בית הגפן – מרכז קהילתי יהודי ערבי, חיפה
25	עמותת צעד קדימה לקידום החינוך ברהט
26	סיכום פגישה עם מאג'ד אבו בלאל, מנכ"ל עמותת "צעד קדימה"
29	מיזמים, עמותות וארגונים המזמנים מפגשים בין ערבים ליהודים
32	תקצירי קורות חיים של צוות המומחים

חומרי הרקע להלן לא עברו עריכת לשון

מושב ראשון – חינוך בלתי פורמלי ברשויות מקומיות ערביות

סח'נין

מספר תושבים : 27,100

דירוג חברתי כלכלי : 2

ארצי	סח'נין	
32.9%	39.4%	ילדים עד גיל 18
9,514	6,726	שכר ממוצע (שכירים)
31.3%	39.9%	אחוז השכירים המשתכרים עד שכר מינימום
0.9%	0.8%	אחוז מקבלי דמי אבטלה
14.3	17.5%	אחוז משפחות עם ילדים מקבלי קצבת ילדים
2.5%	2.7%	סך הכול משפחות עם 4 ילדים ויותר מקבלי קצבת ילדים

מתוך : נתוני בט"ל, 2014-2015, למ"ס 2012, אתר העירייה

חינוך

9, סה"כ 3,969 תלמידים	בתי ספר יסודיים (כולל חינוך מיוחד)
7, סה"כ 3,293 תלמידים	על יסודי
64.3% (ארצי : 53.4%, תשע"ג)	זכאים לתעודות בגרות (כלל תלמידי י"ב)
49.8%	עמדו בדרישות הסף של האוניברסיטאות
הכנסות : 56,855,000 ; הוצאות : 59,822,000	תקציב החינוך
הכנסות : 13,393,000 ; הוצאות : 16,834,000	תקציב רווחה

מתוך : נתוני למ"ס 2012

חזון אגף החינוך והתרבות לחמש השנים הבאות¹

- מערכת החינוך בסח'נין רואה את אחריותה ואת אחריות שותפיה ביישוב לאפשר את מיצוי יכולתו של כל תלמיד (גן – י"ב) רמה של איכות ומצוינות
- פיתוח מנהיגות אישית ויישובית בקרב תלמידים, אנשי חינוך והורים המושתתת על הגינות ויושר
- כבוד הדדי ושאיכות אשר תצמיח בוגרים שיוכלו להשתלב בחברה דמוקרטית מתפתחת ויהוו משאב לקידום היישוב
- מטרות על של מחלקת החינוך
- העלאת ההישגים הלימודיים של כל תלמיד בכל שכבות הגיל
- פיתוח פרופסיונאלי של כל הצוותים החינוכיים
- טיפוח אקלים חינוכי חברתי מיטבי
- קידום נוער וקהילה
- מערכת החינוך בסח'נין סובלת ממחסור בבנייה קשה ועל סמך זה מספר הכיתות והחדרים השכורים והלא תקינים מגיע ל-42

¹מתוך אתר העירייה במרשתת, 13.7.2015

סיכום פגישה עם נביה אבו סאלח, מנהל מחלקת חינוך בסח'נין

משרדי מחלקת חינוך, סח'נין, 27.7.2015

ספר בקצרה על מחלקת החינוך של סח'נין.

מספר התלמידים במערכת החינוך בסח'נין הוא כ-10,000. יש חמישה תיכונים וארבע חטיבות ביניים ושמונה בתי ספר יסודיים. בנוסף, במחלקה פועלת יחידת קידום נוער שמטפלת בכ-90 צעירים. המחלקה נותנת גם שירותים בלתי פורמליים, מפני שאין מחלקה נפרדת בעירייה. לפי מחקר שבוצע לפני מספר שנים נמצא שרק 5% מכלל בני הנוער והצעירים בחברה הערבית משתתפים בפעילויות בלתי פורמליות. שיעור דומה משתתף בפעילות חינוכית בלתי פורמלית בסח'נין. לפני כעשרים שנה, אחרי שנכנסתי לתפקיד, הצלחנו לפתוח מתנ"ס שנסגר לאחר שנתיים בשל קשיים תקציביים של העירייה ושינוי בסדר העדיפויות של העירייה. מאז לא הצלחנו לפתוח אותו מחדש.

מהן הפעילויות הבלתי פורמליות העיקריות המוצעות על ידי המחלקה?

יש מרכז תרבות שעונה על צרכי הנוער ומציע חוגים, קייטנות, פעילות של מד"צים, חוגי מוזיקה, חוגי תיאטרון, פיתוח חשיבה מתמטית, חוגי ספורט, ריקודי עם וריקוד דבקה אחרי הצהריים ובימי המנוחה. בכל אחת מהפעילויות ישנם בין 50 ל-100 משתתפים. יש גם חוג דבקה ייחודי שמשותף לצעירים ומבוגרים. יש פעילות מועטה מאד של תנועות נוער בסח'נין.

אפשר לומר שיש היום פעילות בהיקף סביר, אבל יש מקום לאפשר לבני הנוער והצעירים פעילויות וחוגים רבים ונוספים. בנוסף, בזכות קבוצת הכדורגל המצליחה 'בני סח'נין' הספורט בסח'נין מאד מפותח לבנים ולבנות כאחד. יש בעיר עשרות קבוצות שמתאמות בבית ספר לכדורגל. איכותה הגבוהה של הקבוצה יוצרת עבור בני הנוער מודל לחיקוי. באקדמיה לכדורגל מדברים עם השחקנים הצעירים גם על האפקט החינוכי של הספורט, מקנים להם את היכולת להפסיד בכבוד ולדעת לכבד את חבריך לקבוצה ואת הקבוצה היריבה. בלי האפקט החינוכי, יכולות להיות לספורט השלכות מאד שליליות על בני הנוער. בכל קבוצת הכדורגל יש כ-400 ספורטאים וספורטאיות. אם היו לנו מגרשים נוספים, סביר שהיו משתתפים רבים יותר. יש מגרש אחד וחוף ממנו כמעט ואין מגרשים בשכונות.

מלבד הפעילויות שהעירייה מפעילה, יש עוד כ-36 עמותות פעילות שעוסקות בחינוך, ספורט, חינוך מיוחד, קשישים ועוד. יש גם גופים פרטיים שמציעים פעילויות חינוכיות מגוונות. העירייה מקיימת שיתופי פעולה עם עמותות, אבל בדרך כלל באופן נקודתי.

כיצד אתם מנסים למשוך משתתפים נוספים לפעילויות השונות?

כל עוד אין בסח'נין תשתית מפותחת כמו ביישובים יהודיים, קשה למשוך עוד צעירים. למשל, אין בית נוער אחד בסח'נין. יש לנו רק את בית התרבות שמפעיל מרכזי נוער בבתי הספר. אנחנו מנסים לתת שירות חינוכי בכל שכונה, ולא לגרום להורים להסיע את ילדיהם בכל רחבי סח'נין. המחסומים המרכזיים שמונעים מאיתנו להרחיב את מספר המשתתפים הם מחסור בתשתיות וחוסר מוכנות לשלוח את הילדים לפעילויות בלתי פורמליות. בחברה הערבית עדיין לא מכירים בחשיבות של החינוך הבלתי פורמלי ובמסגרת נוספת אחרי הצהריים כחלופה לשכונה ולבתי הקפה. אין מודעות מפותחת לחינוך הבלתי פורמלי. יש מודעות גבוהה להישגים גבוהים בבית הספר ובפסיכומטרי, אבל לא לחינוך הבלתי פורמלי. כתוצאה מכך, לא מגיעות בקשות רבות לחוגים מהאוכלוסייה ביישוב. רוצים בעיקר חוגי העשרה למקצועות הלימוד בבית הספר. עם זאת, בשנים האחרונות זוגות צעירים החלו להתעניין בחוגי שחייה ובחוגי זומבה. שמתי לב שככל שגיל הילדים גדל הם והוריהם פחות מתעניינים בחוגים. לאור זאת, אנחנו מנסים לשמור על קשר

הדוק עם בתי הספר ועם הורי התלמידים. כל עוד אין בעירייה אגף מיוחד לשירותים הבלתי פורמליים, קשה למחלקת החינוך להציע פעילויות רבות. רק לאחרונה מונה רכז נוער לפי החוק. עם זאת, בעיני זו טעות להפריד את מחלקת החינוך ממחלקת הנוער. בעיני עדיף לאגם משאבים ולעבוד בשיתוף פעולה.

האם אתם מקיימים פעילות גם עם בני נוער יהודים?

יש לנו פעילות משותפת עם בני נוער יהודים ממשגב וכרמיאל להכרת התרבות וההרגלים של השכנים. שיתופי הפעולה מצליחים למרות שיש מחלוקות לא מעטות. לפעמים אירוע פוליטי אחד יכול להרוס את כל המערך החינוכי שבנינו.

איזה פעילויות מוצעות לבוגרי מערכת החינוך הפורמלית?

בעיני זו בעיה קשה ומורכבת מאד בחברה הערבית בישראל. צעירים יהודים עוברים בצבא ומשתנים מאד במהלך הצבא. עם זאת, לצעירים ערבים אין את השלב הזה בחיים. צעירים עם ציונים טובים מצליחים להשתלב בהשכלה הגבוהה, אבל צעירים אחרים מתקשים לעשות זאת. גם בקרב הסטודנטים הצעירים יש נשירה של כ-50% בשנה הראשונה ורבים גם מחליפים מקצועות לימוד. יש בעיית התאקלמות לא פשוטה עבור צעירים ערבים במערכת ההשכלה הגבוהה. אין לנו עדיין עמותות שמסייעות לצעירים לאחר סיום הלימודים. עם זאת, לפני כמה שנים התחלנו בתכנית שמיועדת לבוגרי י"ב שבה דנו בזהות יהודית ופולסטינית ומערך סיורים וטיולים שכלל גם ביקורים במוסדות השכלה גבוהה. התכנית פעלה כחמש שנים והשתתפו בה 30 צעירים במתכונת חוג אחרי הצהריים ובימי המנוחה ימים מלאים. התכנית הצליחה מאד וכמעט כל בוגריה השתלבו בהצלחה במערכת ההשכלה הגבוהה, אבל לצערי התכנית נסגרה בשל בעיות תקציב, גם אחרי שהתכנית הצליחה ביישובים נוספים בצפון. לצערי בני נוער רבים שסיימו את חוק לימודיהם אינם בשלים להשתלב בשוק העבודה ובלומודים גבוהים. אני מאד רוצה לפתוח את הקורס מחדש, אבל אין לנו את האפשרות התקציבית.

מהם מקורות התקצוב של הפעילויות הבלתי פורמליות?

התקציב מגיע מהעירייה ומקרנות גדולות כמו קרן רוטשילד או הקרן החדשה לישראל וקרנות נוספות מארצות הברית, עם כי מאז 2010 התקצוב מהקרנות פחת באופן משמעותי.

איזה אתגרים נוספים עומדים בפני החינוך הבלתי פורמלי בסח'נין ?

מחסור בתשתיות וביקוש מצומצם יחסית לחוגים ופעילויות מצד הקהילה. יש סימנים ראשוניים לביקוש לפעילויות שחייה ומוזיקה מצד זוגות צעירים אבל זה רק בראשית הדרך. אני מקווה שהזוגות הצעירים יתבגרו והם ירצו לשלוח את ילדיהם לפעילויות חינוכיות גם בגילים מבוגרים יותר.

ציינת קודם מחסור בתשתיות. איזה תשתיות חסרות בעיניך?

אני חושב שצריך להיות לפחות מגרש ספורט אחד בכל שכונה ובית נוער שיציע לבני הנוער מרחב בטוח שבו הם יכולים לקבל משקה חם ולדבר עם מדריכים שיהיו דמויות חינוכיות ומשמעותיות עבורם. בעיני חשיבותו של החינוך הבלתי פורמלי גדלה בתקופתנו כאשר צעירים רבים מבליים זמן רב עם הפלאפונים שלהם במקום לבלות במרחב הציבורי עם בני גילם.

טירה

מספר תושבים : 23,900

דירוג חברתי כלכלי : 4

ארצי	חורה	
32.9%	36.3%	ילדים עד גיל 18
9,514	6,774	שכר ממוצע (שכירים)
31.3%	39.3%	אחוז השכירים המשתכרים עד שכר מינימום
0.9%	0.4%	אחוז מקבלי דמי אבטלה
14.3%	15.5%	אחוז משפחות עם ילדים מקבלי קצבת ילדים
2.5%	2.2%	סך הכול משפחות עם 4 ילדים ויותר מקבלי קצבת ילדים

מתוך : נתוני בטי"ל, 2014-2015, למ"ס 2012, אתר העירייה

חינוך

בתי ספר יסודיים (כולל חינוך מיוחד)	9, סה"כ 3,185 תלמידים
על יסודי	3 חטיבת ביניים, 7 תיכון סה"כ 2,818 תלמידים 25 תלמידים בכיתה בממוצע (חטי"ב) 28 תלמידים בכיתה בממוצע (ע"י)
זכאים לתעודות בגרות (מבין כלל תלמידי י"ב)	51.2% (ארצי : 53.4%, תשע"ג)
עמדו בדרישות הסף של האוניברסיטאות	41.5%
תקציב החינוך	הכנסות : 18,860,000 ; הוצאות : 20,124,000
תקציב רווחה	הכנסות : 10,252,000 ; הוצאות : 13,684,000

מתוך : נתוני למ"ס 2012

עיריית טירה מנהל החינוך²

אגף החינוך בעיריית טירה רואה בחינוך ילדינו אתגר חשוב במעלה אשר עומד בראש סדר העדיפויות העירוני כמנוף להישגיות. מעודדת את התלמידים לטפח את יכולותיהם באופן מכסימלי תוך פיתוח מודלים שונים על מנת לתת הזדמנות שווה לכל תלמיד כדי שימצא את הפוטנציאל שלו בדרך הטובה ביותר החל משלב גני הילדים ובתי הספר היסודיים ועד לחטיבות הביניים והתיכונים.

חזון מחלקת החינוך

קידום תלמידי מערכת החינוך במגוון הגילאים
מינהל החינוך רואה את ליוויים, קידומם, העצמתם והכוונתם של מוסדות החינוך
קידום והעצמה פדגוגית לכל מה שקשור למוסדות החינוך

מטרות

על מנת לממש את החזון מחלקת החינוך עוסקים בארבעה היבטים :

1. היבט אישי של התלמיד כפרט (תוך אישי, בין אישי, רגשי וקוגניטיבי)
2. היבט מערכתי של המסגרת החינוכית
3. היבט של תהליכי למידה
4. היבט משפחתי וקהילתי

²מתוך אתר העירייה במרשתת, 13.7.2015

אוכלוסיית היעד

1. תלמידים, מורים, וצוותי חינוך אחרים העובדים במערכת
2. הורים לתלמידים במערכת החינוך
3. אוכלוסיית התלמידים בגילאי 3-21 בחינוך הכולל
4. אוכלוסיית תלמידים בגילאי 3-21 בחינוך המיוחד

סל שירותים

מערכת הסעות יישובית ובעיקר לילדי החינוך המיוחד

שרות פסיכולוגי חינוכי – מערך של פסיכולוגים חינוכיים הנותנים שירותים לבתי הספר, לתלמידים ולהוריהם בכל הקשור לבעיות הצצות בתפקוד התלמידים במסגרות החינוכיות

רישום ילדי גני טרום חובה וחובה

סייעות – מתן עזרה, מתיכה וליווי והדרכה לסייעות

קידום נוער – שירותים ומענים לאוכלוסיית הנוער המנותק ולנוער המשולב במסגרות החינוך הפורמאליות בעיר, כולל המערכות הסובבות אותם - הורים, אנשי חינוך ועוד

קב"סים – הבטחת ביקור סדיר של תלמידים בבתי הספר על פי חוק למוד חובה, וכדי לקיים תהליכי פיקוח והנחייה לשם מניעת נשירה גלויה וסמויה של תלמידים

פרוייקטים

מעגן

עידוד – איתו וטיפול ילדים עם הפרעות התנהגות, קשב וריכוז והיפראקטיביות. הדרכת הורים

והרצאות מורים

מרכז הורים וילדים

היחידה להתפתחות הילד

עוצמה – הדרכה והרצאות מורים

מרכז נוער יישובי

הצעה לשדרוג מחלקת החינוך בטווח המיידי והארוך

טווח מיידי

איוש ותוספת תקנים

גיוס מומחים ומדריכים

חיזוק החוסן הפנימי של צוות מחלקת החינוך המתמודד עם מצבים קשים בשגרה ובחירום

הקמת המרכז העירוני לטיפול למצב חירום, פוגעים ונפגעים מינית בשיתוף שפ"י הג'וינט

הרחבת עבודת השירות הפסיכולוגי המשלים, הקב"סים, הסייעות, הגנים, קידום נוער

טווח ארוך

התמקצעות של הפסיכולוגים בתחומים הרלוונטיים לצרכי העיר

שיווק השירות הפסיכולוגי בעיר

סיכום פגישה עם נאיל קאדרי, מנהל יחידת הנוער בטירה

משרדי יחידת הנוער, טירה, 2.8.15

אני עובד באמנות קהילתית במגזר הערבי כבר עשרים שנה, ובשנה האחרונה התחלתי לנהל את יחידת הנוער של טירה, שהוקמה בשנה האחרונה. השחקנים המרכזיים הפועלים בשדה החינוך הבלתי פורמלי בטירה הם העירייה, עמותות, ארגונים וגופים עסקיים שמציעים פעילויות לבני

נוער וצעירים, אבל ניתן לומר שחסרה התייחסות אסטרטגית כוללת לקידום בני הנוער בעיר. יחידת הנוער מנסה לקדם עמדה רחבה, התייחסות הכוללת בתוכה ואת החיבור הרב ביותר לשותפים פוטנציאליים. בטירה ישנם כ-3,000 בני נוער מתוך כ-25,000 תושבי המועצה. תחום האחריות של היחידה הוא תלמידים בני 12 עד 18, כולל הילדים בחינוך המיוחד. תקציב היחידה עמד על כ-100,000 ש"ח לשנת 2015 מהעירייה, ולאחרונה התקציב קוצץ כמעט במחצית. החינוך הבלתי פורמלי הוא שדה רחב של פעילויות ויוזמות, אך לפי החוק הנוכחי, ולשמחנתנו, החוק מחייב כל רשות, למנות מנהל נוער, שמגדיר את תפקידו כאדם אשר *"ינהל יחידת הנוער ויהיה אחראי על החינוך הבלתי-פורמלי ברשות החינוך המקומית ועל קידומו"* כמו כן מחייב החוק את הרשות ומנהל היחידה לקיים מערך של מועצת תלמידים עירונית, תוך שהוא מפרט דרך בחירתה, תפקידה ודרך העבודה שלה והקשר עם הרשות ומנהל היחידה. יחידת הנוער מתמקדת בעיקר בחינוך בלתי פורמלי, עבודה עם תנועות הנוער, מדצ"ים ומועצת הנוער העירונית. המממנים העיקריים של הפעילויות השונות הם העירייה והמינהל לחברה ונוער, המממן פעילויות מתוקצבות כמו תכנית 'נוער בוחר ערך כדרך' ו'עיר הילדים והנוער'- פעילות קיץ, והשתלמויות למנהלי היחידות.

מהם הגופים העיקריים בטירה שמציעים פעילות בלתי פורמלית?

עיריית טירה, דרך מחלקת החינוך, כמו היחידה לקידום נוער, מרכז נוער יישובי, והרווחה, תכניות ייחודיות, ביתי ספר, מתנ"ס, עמותות רבות שעוסקות בחינוך פורמלי ובלתי פורמלי ועדי הורים, וגופים עסקיים בנוסף ליחידת הנוער החדשה בעירייה. לצד אלה, קיים ביקוש רציני לצרכים מחוץ לעירייה, שבה לידי ביטוי בכך שהורים לוקחים את ילדיהן לסדנאות ופעילויות שונות בתחום המוסיקה, הספורט ולימודי שפה ביישובים יהודיים בסביבה. בעיני צריכה להיות פירמידה שמרכזת ומובילה את הפעילות הבלתי פורמלית ומוודא שהפעילות של המוסדות והארגונים והיוזמות השונות מתחברות יחדיו ועולות בקנה אחד עם המדיניות שלה. אחד האתגרים שעומד מול המערכת הוא שיתוף הקהילה בתוכנית אב עירונית ויישומה ולרתום את האוכלוסייה לעשייה עם כלל בני הנוער ומתן סמכויות על ידי הרשות ליחידת נוער המסדר את פועלה. מצב זה חוסך לעירייה ולארגונים השונים בתקצוב הפעילות, ביישום אותם מטרות ויעדים לטווח הקרוב והרחוק.

הסמכות והאחריות בשדה הבלתי פורמלי רחבות, הן לא מוגדרות ועומדות בטווח העמום, כך שניתן לומר: הגדרת תפקיד המחייבת את הרשות עדיין לא קיימת בחוק יחידות הנוער הנוכחי. לאור מצב זה, יחידת הנוער חייבת לפעול מול הרשות, שבסופו של דבר מגדירה את תחום הפעילות של יחידת הנוער בצורה אופרטיבית. במצב כזה יש לנסות ולהשפיע על אותם מקבלי החלטות ואותם מוסדות וגופים שיציעו פעילויות כחלק ממערך יישובי, כאלה שמפעילות את בני הנוער, עם תכנים בלתי פורמליים כמו מנהיגות, ערכים, התנדבות ותרבות, ובמצב כזה יחידת הנוער תלויה בחסדיהם. כיום, קשה מאד לגייס את בני הנוער בכיתה ח' לפעילות במסגרות כמד"צים, וזאת התוכנית הקיימת, והייתי שמח מאד אם היה מתאפשר לנו למצוא שותפים פוטנציאליים בעתיד עם תנועות נוער, שיקומו בעיר, בגיל בית הספר היסודי, כך שניתן לצרף אותם למד"צים, מאוחר יותר בכיתות ח'.

מהו חינוך בלתי פורמלי בעיניך?

בעיני חינוך בלתי פורמלי היא תפיסה שהתפתחה וקמה במוסדות וארגונים חינוכיים חוץ-בית-ספריים, וכך צריכה להמשיך לעמוד, ואנחנו מדברים על פעילויות שמתקיימות לאורך שעות היום. בחינוך הבלתי פורמלי מיישמים אותם מטרות חינוכיות וחברתיות בסיוע אותם תכנים, עקרונות וכלים וארגונים המשחררים מכללי המבנה הקיים, לעומת זאת יש לשמור על זיהוי אותם יעדים

ומטרות, אותה דרך המובילה אותו נער לפי התרבות והחברה שבה הוא חי. חינוך בלתי פורמלי חייב לפעול בהתאם לתוכנית לימוד יחידנית, תכנית לימוד בהתאם לתוכנית אב, בנושאים שונים כמו מנהיגות, התנדבות, זהות, אשר יוטמעו במערכת, ויהיו מתוקצבים, לפי סל לנער, המחייב את המדינה ואת הרשות.

יש מקום לחייב רשויות להעניק תקציב ראוי, מינימלי, ליחידות הנוער, שיאפשר לה להוציא לפועל תכניות מבלי להיות תלויים במימון של גופים חיצוניים וקרנות. מחלקת חינוך ומחלקת נוער המטפלת בחינוך הבלתי פורמלי צריכות להיות נפרדות לחלוטין מפני שהמטרות, היעדים והכלים המקצועיים שלהן שונים. מסיבות אלה יש ליצור מערכת הפועלת באופן עצמאי ליישום אותם מטרות ואיתם יעדים אסטרטגיים. החינוך הבלתי פורמלי לעומתו מאגד תנועות נוער ומרכזי נוער, שבהם הנער משוחרר מאותה מסגרת המתמקדת בהקניית ידע או מיומנות, כמו בבתי ספר, ואין להן עניין ישיר בחינוך, לעומת מעורבות הנוער חברתית בצורה פעילה למען החברה, דרך אותם מפגשים של הסברה ושכנוע, המובילים את הנוער לאותו מערך בלתי פורמלי, התנדבותי, שבו הנוער לוקח פיקוד, המתבטא ביישום פעילות מתמשכת, רב ממדית, ולקיחת אחריות על מימושה, מעורבות, המתבססת על התנדבות וניסיון להפעיל חניכים בעצמו, אותו נוער בקהילה.

איזה פעילויות אתה מתכנן להוציא לפועל בשנה הקרובה?

בשנה הקרובה נתחיל בהפעלת מרכז הנוער הראשון בטירה בבית הספר היסודי אלזהראא' בטירה, מרכז שיעבוד בשעות אחר הצהריים. הפעילות תתבסס על הגישה הבלתי פורמלית, והיא תכלול פעילות בנושאי חברה, תרבות וספורט. המרכז יתמקד בתקופה הראשונה בפעילות כמו: התנדבות, תנועות נוער, מדצ"ים, מועצת נוער וצופים, תוך שיתוף פעולה עם מוסדות וארגונים מהעיר טירה ומחוץ לעיר טירה.

איזה פעילויות היית רוצה לקיים במידה ולא היו מגבלות תקציביות?

הייתי רוצה שתהיה מחלקה לחברה ונוער שהיחידה לנוער היא חלק ממנה, שיכולה לטפל בכל נושאי החברה, התרבות, הנוער והספורט. מחלקה שיכולה לשתף בתוכה אותם תכניות עירוניות, כמו "עיר ללא אלימות", התוכניות של הרשות למלחמה בסמים ואלכוהול, ותוכנית שמיד המטפלת בנוער ומתנ"סים. כמו כן, הקמה של מרכזי נוער קהילתיים פזורים ברחבי העיר ויוכלו לספק פעולות וסדנאות בתחומים השונים ושהנוער יכול לבקר במרחק הליכה סביר. כמו כן יש חשיבות להקמה של מרכז הדרכה, לפיתוח והדרכה של תכניות בחינוך הבלתי פורמלי ביישוב.

הפעילות של הנוער צריכה להתבסס על תחומי החברה והתרבות השונים, שפעילות הפנאי מהווה חלק משמעותי בעשייה של הנער. הרשות צריכה למקד את השקעתה בפיתוח אותם שירותים המיועדים לנוער, דבר שיוכח כהשקעה כדאית, לרווחת החברה של טירה בכלל ואוכלוסיית הנוער בפרט, חברתית, תרבותית וכלכלית.

חורה

מספר תושבים: 18,271

דירוג חברתי כלכלי: 2

ארצי	חורה	
32.9%	58.9%	ילדים עד גיל 18
9,514	6,826	שכר ממוצע (שכירים)
31.3%	35.3%	אחוז השכירים המשתכרים עד שכר מינימום
0.9%	0.2%	אחוז מקבלי דמי אבטלה
14.3%	12.9%	אחוז משפחות עם ילדים מקבלי קצבת ילדים
2.5%		סך הכול משפחות עם 4 ילדים ויותר מקבלי קצבת ילדים

מתוך: נתוני בטי"ל, 2014-2015, למ"ס 2012, אתר העירייה

חינוך

8, סה"כ 5,556 תלמידים	בתי ספר יסודיים (כולל חינוך מיוחד)
3 חטיבת ביניים, 6 תיכון	על יסודי
סה"כ 2,509 תלמידים	
29 תלמידים בכיתה בממוצע (חט"ב)	
25 תלמידים בכיתה בממוצע (ע"י)	
62.4% (ארצי: 53.4%, תשע"ג)	זכאים לתעודות בגרות (מבין כלל תלמידי י"ב)
50.6%	עמדו בדרישות הסף של האוניברסיטאות
הכנסות: 42,489,000 ; הוצאות: 43,194,000	תקציב החינוך
הכנסות: 5,440,000 ; הוצאות: 7,464,000	תקציב רווחה

מתוך: נתוני למ"ס 2012

מתנ"ס חורה³

מתנ"ס חורה הוקם כדי להוביל לשינוי חברתי ביישוב תוך שמירה על ערכי המסורת והתרבות הבדואית. המתנ"ס פועל לפיתוח תהליכים מתמשכים שיקדמו את האוכלוסייה בתחומי חינוך, חברה וקהילה. תהליך השינוי מחייב את חשיפת האוכלוסייה לנושאי השכלה, חינוך, תרבות וספורט החסרים בתודעתה. המתנ"ס פועל לענות לצרכים של כל שכבות החברה מהגיל הרך ועד גיל הזהב.

חזון המתנ"ס

מתנ"ס חורה הוא בית חם שפועל מתוך שליחות ומקצועיות, שומר ומחנך לכבוד הדדי שואף לממש את הפוטנציאל בפרט ובחברה על ידי עידוד מנהיגות ומצוינות. הערכים המובילים את המתנ"ס הם כבוד, שליחות, שייכות, מצוינות ומקצועיות.

מטרות המתנ"ס

- להקנות כלים לקהילה על מנת להתמודד עם אתגרי העולם המודרני בשילוב המסורת לגיבוש זהות אישית וקבוצתית.
- לטפח ולהעצים קבוצות מנהיגות ולפעול איתם בשיתוף כדי לפתח יזמות, אחריות ומעורבות חברתית.
- לשפר ולפתח את המקצועיות של צוות המתנ"ס כדי להעצימו וכדי שיראה בעבודה שלו שליחות ושיוכל לתת שירות איכותי לתושבים.

³ מתוך תכנית עבודה לשנת 2014, מתנ"ס חורה, חוברת מידע של החברה למתנ"סים

- לקדם תרבות של דיאלוג, סובלנות וכבוד הדדי על מנת לצמצם קונפליקטים ולהביא להרמוניה ביישוב.
- לעודד תחרות בריאה והוגנת על מנת להביא למצוינות בכל התחומים.

תכניות המתנ"ס נקבעות על פי חזון מגובש להעצמת האדם והקהילה. המתנ"ס פועל על פי צרכי הקהילה, במגמה לחשוף את התושבים לתחומי ידע ועניין חדשים, תוך שיתוף מערכות אחרות וארגונים הפועלים בקהילה לאיגום משאבים לטובת כלל האוכלוסייה תוך שמירה על גמישות בהפעלת התכניות וניצול חסכני ויעיל של המשאבים. במתנ"ס עובדים כ-70 עובדים, מתוכם 30 עובדים בתקנים ובחצאי תקנים, והשאר עובדים כשעתיים.

בתחום הנוער המתנ"ס מציע את הפעילויות הבאות: מועצת נוער יישובית, חוג נוער ירוק, פרס הנוער, חוג תיאטרון, חוג דבקה, קבוצת אתגרים, קבוצת נוער לתיעוד היישוב חורה, מד"צים, תגבור במתמטיקה, אומן בקהילה, יזמות עסקית ופעילות של תנועת הנוער העובד והלומד. בתחום הספורט המתנ"ס מציע חוגי ספורט כמו קטרגל ושיתוף פעולה עם הפועל תל אביב בכדורגל.

בחורה ישנם בני נוער שנשרו ממערכת החינוך, עבורם הקים המתנ"ס את היחידה לקידום נוער. היחידה מנסה ליצור קשר עם בני נוער אלה, להחזירם למערכת הנורמטיבית, למנוע מהם להתדרדר לסמים, אלכוהול והתמכרויות ובמקביל מאפשרים להם ללמוד לימודי בסיס, הכשרה מקצועית ומסגרת חברתית.

המתנ"ס מפעיל תכנית התנדבות סטודנטים המיועדת לתלמידי בתי הספר היסודיים ומפעיל את פרויקט שנת התנדבות מקומית בשותפות עם אוהל המתנדבים של עמותת אגיק. בשנה זו המתנדבים מגיעים לבתי הספר בחורה ובשעות אחר הצהריים מתקיימת פעילות בלתי פורמלית במתנ"ס ובמועדוניות. המתנ"ס מציע גם תכניות חינוך למבוגרים כמו קורס תג"ת (תעודת גמר תיכונית) וקורסי קריאה וכתובה בעברית וערבית.

בשנים האחרונות המתנ"ס מקיים שותפויות עם גורמים רבים, ביניהם: מחלקת הרווחה והחינוך בחורה, משרדי ממשלה (משרד החינוך, משרד הכלכלה, משרד הרווחה והמשרד לפיתוח הנגב והגליל), החברה למתנ"סים, אוניברסיטת בן גוריון, מכללת מרכז הנגב, העמותה לתפנית בחינוך, עמותת בית הגלגלים, קרן סקט"א רש"י, עמותת בטרם, יד הנדיב וקרן פורד.

סיכום פגישה עם עלי אבו אלקיעאן, מנהל מתנ"ס חורה

מתנ"ס חורה, 8.7.15

מתנ"ס חורה פועל ביישוב שבו גרה אוכלוסייה ממעמד חברתי-כלכלי נמוך ולאנשים ביישוב אין הרגלי צריכה של פעילויות חינוכיות בלתי פורמליות ויש מעט מאוד תשתיות פיזיות כמו מגרשי ספורט (למשל, טניס או בריכת שחייה) או אולמות תרבות גדולים. בנוסף, ישנה בעיית חוסר תעסוקה חריפה. אנחנו כל הזמן מנסים לחשוב ולראות מהם הצרכים של קהילת היישוב ומנסים לענות עליהם. בעבר המתנ"ס סיפק חוגים וקייטנות אבל כיום אנחנו בתהליך שינוי ומנסים לפנות לצרכי כלל הקהילה ולראות בעצמנו מרכז קהילתי. המתנ"ס פועל כעת עם כלל הקהילה: מהגיל הרך ועד גיל הזהב, כאשר ישנם בחורה כ-2% פנסיונרים וכ-60% הם עד גיל 21. ביישוב ישנם 18,000 אנשים, כאשר בבתי הספר ישנם כ-9,000 תלמידים, שחלקם מגיעים מהיישובים הלא מוכרים באזור חורה מתוכם כ-400 ילדים מגיעים במהלך השנה לחוגים שהמתנ"ס מציע. כ-125 תלמידים נוספים משתתפים בתכנית המצוינות, כ-75 תלמידים משתתפים בפעילות 'עתידי בטוח' וישנם עוד כ-120 חניכים בתנועת הנוער העובד והלומד.

אנחנו כל הזמן מנסים לבדוק כיצד המתנ"ס יכול לתרום לקהילה, וגם כיצד הקהילה יכולה לתרום למתנ"ס. החברה הבדואית עוברת תהליכי שינוי מהירים וגם היחס למסורת משתנה במהירות. עם זאת, מצאנו שאנו חייבים לקיים פעילויות מופרדות לבנים ולבנות אם ברצוננו למשוך משתתפים רבים ולקבל את ברכת הקהילה. כבר קרה שהיו פעילויות שהתבטלו מפני שהיו מעט מדי גברים או נשים, ולא רצינו לפתוח קבוצה מעורבת למבוגרים. המתנ"ס חייב לכבד את הקודים התרבותיים והדתיים אם הוא רוצה להצליח ולהיות רלוונטי עבור הקהילה שהוא חלק ממנה. הקהילה צריכה להיות שותפה לפעילות במתנ"ס ולא נגד המתנ"ס. אני חושב שאחד התפקידים המרכזיים של המתנ"ס הוא לעודד ניעות חברתית ולהצמיח מנהיגות קהילתית שבהן הוא פועל ולכן יש לשאוף לכך שמנהל המתנ"ס יהיה חלק מהקהילה.

מהם עיקרי הפעילויות החינוכיות הבלתי פורמליות המוצעות במתנ"ס?

המתנ"ס מתאים את התכניות לצרכי הקהילה מפני שהמתנ"ס הוא זרוע ביצועית של הרשות המקומית וגם של הקהילה לפי צרכיה. למשל, המתנ"ס כולל יחידה להתפתחות הילד ושיקומו, שהיא יחידה פרא-רפואית. לכאורה, מקומה של יחידה שכזו אינו במתנ"ס, אך צרכי הקהילה בחורה שונים מיישובים אחרים. מצאנו שנשים רבות מחורה לא מקבלות שירות מספק בבית החולים סורוקה בבאר-שבע ולכן פתחנו את היחידה כאן שמותאמת לתרבות שלנו והשירות ניתן בשפה הערבית. בנוסף, המתנ"ס כולל גם מעון יום עבור ילדים של אימהות עובדות ואת יחידת קידום הנוער שמטפלת בנוער בסיכון מהיישוב ומציעה טיפול עומק ובית חם לנערות. המתנ"ס מפעיל גם תכניות מצוינות בבתי הספר לעידוד מגמת חמש יחידות ברב התלמידים. המתנ"ס פתח גם קורס פסיכומטרי ובשבע השנים האחרונות כ-500 תלמידים השתתפו בו. רבים מהם סיימו לימודים אקדמיים במקצועות רבים ומגוונים. חשוב לנו שהתלמידים בחורה ילמדו בתחומים רבים, ולא יתרכזו בלימודי הוראה כפי שהיה בעבר. פרויקט נוסף מכוון לאוכלוסיית המבוגרים ובו נשים בין הגילים 20-55 לומדות מפני שחלק מהן נשרו מהלימודים בגיל מוקדם וחלקן אף אנאלפביתיות. אנו מציעים להם קורס תג"ת (תעודת גמר תיכון) וחלקן המשיכו גם להשכלה גבוהה. בנוסף, המתנ"ס מציע לנשים תכניות העשרה, תרבות וטיולים מחוץ לחורה. המתנ"ס משתף פעולה גם עם בתי הספר ביישוב על ידי הכנסת 'סל תרבות' לבתי הספר וכך דרך בתי הספר תלמידים התרגלו לצפות בהצגות או הופעות מוזיקה. מבחינת תשתיות פיזיות, כיום יש בחורה בניין למתנ"ס, מספר מצומצם של מגרשי קטרגל ואולם ספורט אחד. ישנו מרכז צעירים, מועדון פיס לגיל הזהב ומרכזי למידה שמופעלים בשבתות בתוך בתי הספר, פעילות שמשלבת לימודים ופעילות חווייתית.

מהו הייחוד של חינוך בלתי פורמלי בעיניך?

במסגרת החינוך בבית הספר מצלצל הפעמון ונכנסים לכיתה ובתום השיעור יוצאים להפסקה. בחינוך בלתי פורמלי יש לחניכים יכולת לבחור באיזה פעילות העשרה, תרבות הפנאי או העצמה הם מעוניינים להשתתף. החינוך הבלתי פורמלי מציע לאנשים הזדמנות שנייה, צמצום פערים ואף מניעת אלימות. כל מי שנמצא בתכנית של המתנ"ס הוא שותף לעיצוב התכנית, שלא כמו בבית הספר שם נדרש מתלמידים לציית לנהלים.

מהם מקורות המימון של המתנ"ס?

תקציב המתנ"סים בישובים ערביים הוא בין מיליון ל-5 מיליון ש"ח. תקציב המתנ"ס בחורה מורכב מהקצבות של משרד החינוך, משרד הכלכלה וביטוח לאומי או קרנות ושיתופי פעולה עם עמותות שונות. בכל פרויקט אנחנו מקבלים תקצוב לפרויקט בלבד. אנחנו משתדלים שהשתתפות הכספית של בני הנוער והצעירים תהיה סמלית בלבד, כדי לאפשר לכמה שיותר משתתפים להגיע.

ביישובים יהודיים מבוססים כלכלים משפחות יכולות לשלם עבור פעילויות, כך שהמתנ"ס יכול להיות רווחי. במתנ"ס חורה ובמתנ"סים אחרים בדרום המצב הפוך – המתנ"ס מסבסד פעילויות כדי שאנשים יגיעו. לצערי, תקציבי מתנ"סים ביישובים יהודיים הם לפעמים פי שלוש מיישובים הערביים. ביישובים היהודים יש קרנות פילנתרופיות יהודיות שתורמות סכומי כסף גדולים, ואילו בחורה, למרות שהקשיים של מי שעובר מהפזורה ליישוב מתוכנן אינם פחותים משל העולים היהודים, כמעט ואין. מיותר לציין שלא מוצע סל קליטה למי עובר לחורה.

כיצד המתנ"ס מנסה למשוך צעירים מהיישובים הלא מוכרים?

המתנ"ס מפרסם דרך האינטרנט ובאמצעות רשת הפייסבוק, באמצעות מנשרים בתוך מסגדים וחנויות וגם דרך הילדים בבתי הספר. ביישובים הלא מוכרים הרחוקים מיישובים מוכרים לא צורכים כל פעילות בלתי פורמלית, ולאחר בית הספר חוזרים הביתה.

איזה שינויים היית רוצה להוביל במתנ"ס ובשדה החינוך הבלתי פורמלי בחורה?

כפי שיש חוק חינוך חובה, כך צריך להיות חוק חינוך בלתי פורמלי חובה שיחייב תקנה ותקציב לכל ילד שיאפשר לכל ילד להגיע לחוג אחד לפחות ולקייטנה בחופשות. אני חושב ששרד אחד צריך לטפל בחינוך בלתי פורמלי מהלידה ועד גיל הזהב, כולל ענייני רווחה. בנוסף, צריך לבנות תשתיות נוספות לחינוך הבלתי הפורמלי וגם לאפשר לנו להשתמש בתשתיות הפיזיות של בתי הספר כמו מגרשי ספורט או מעבדות. כיום המתנ"ס לא יכול להשתמש בהם בשעות אחר הצהריים או בשישי ושבת. הייתי רוצה שתהיה בחורה בריכת שחייה במקום לנסוע לשיעורי שחייה לבאר שבע או לאחד הקיבוצים. אין פארקים אתגריים או לנופש פעיל, ואין ממש תכניות לבנות כאלה.

מושב שני – חינוך בלתי פורמלי בארגוני החברה האזרחית הערבית

החברה למתנ"סים⁴

הארגון החברתי המוביל בישראל שייעודו בניית קהילות מקומיות ברשת ארצית, המאפשרות יצירת חיים קהילתיים משמעותיים התורמים לעיצוב חברה חסונה ומתקדמת. החברה למתנ"סים באמצעות המרכז הקהילתי, יחד עם הרשות המקומית, מאפשרים לכל תושב להרגיש משמעותי ושייך בקהילה. זאת, תוך יצירת זהות, גאווה מקומית ורצון להיות חלק מרשת של קהילות במדינת ישראל.

למימוש יעודה, החברה מפתחת ומטמיעה תשתיות ארגוניות, ניהוליות וקהילתיות במרכזים הקהילתיים. החברה מתמקדת בפיתוח ובניהול מסגרות מתקדמות של חינוך משלים, למידה כאורח חיים ומתן מענה שוויוני וכולל לחברי הקהילה בעלי הצרכים המיוחדים, בגישה קהילתית ועל רצף כל הגילאים. החברה למתנ"סים פועלת ברשת ארצית של 700 מרכזים קהילתיים, המשרתים מיליוני תושבים ביותר מ-150 רשויות מכל המגזרים והאוכלוסיות בחברה הישראלית. המרכזים הקהילתיים הם מוסדות ללא כוונת רווח וכל רווח כתוצאה מפעילותם ומתכנון החברה ביישוב מופנה בחזרה לתושבים.

החברה בוחרת, מפתחת ומיישמת את התוכניות הארציות, המופעלות על ידה, על פי עקרונות אלה:

- ייחודיות ובידול מארגונים אחרים
- צמצום פערים
- פעילות קבוצתית משמעותית
- פריסה ארצית "חוצת קהילות"
- מתרחשת במרחב של המרכז הקהילתי
- מהווה עבור צוות החברה - אתגר משמעותי ומרגש

סיכום פגישה עם עאדל ח'טיב, סגן מנהל מחוז צפון בחברת המתנ"סים

מנהל מתנ"ס תמרה לשעבר

"בית לגדול טוב",⁵ רחובות, 30.7.2015

איך אתה מגדיר חינוך בלתי פורמלי?

בערבית הפירוש של חינוך בלתי פורמלי הוא לפי הפרשנות שלי "דרך חיים" וזו גם התפיסה שלי של חינוך בלתי פורמלי. אני נגד הנתק הזה בין הפורמלי לבלתי פורמלי ולא ממש יודע להגיד מה נחשב "פורמלי" ומה נחשב "בלתי פורמלי", בשבילי זה הכול חלק מהחיים. בחיים צריך ללמוד מתמטיקה ואנגלית אבל גם להעשיר את האדם בתחומי התעניינות אחרים כמו ציור ואמנות, מבחינתי זה הכול באותו אזור. המטרה היא לחשוף את האדם למגוון של כלים שהוא ישתמש בהם במהלך חייו או לחשוף אותו למשהו שאולי יהיה משמעותי בחיים שלו. החלוקה בין הפורמלי לבלתי פורמלי היא חלוקה של המדינה. המדינה הגדירה שהיא מממנת את מה שבמתרחש בין 08:00-16:00 אז אם יש חוג קרמיקה במסגרת בית ספר זה נחשב פורמלי אבל אחרי 16:00 זה בלתי

⁴ מתוך דפי מידע רשמיים של החברה

⁵ מיזם משותף של תנובה וחברת המתנ"סים במסגרת האחריות התאגידית של תנובה. "בית לגדול טוב" הוא "מרכז פנאי וביילוי העשרתי לילדים מגילאי לידה ועד גיל 6 ולבני משפחותיהם", מתוך אתר המיזם במרשתת, 03.08.2015

פורמלי? מצד שני, לפעמים שעות הפנאי הופכות לפורמליות במיוחד כשהורים "דוחפים" את הילדים שלהם לעוד ועוד חוגים והעשרה אחר הצהריים ולילדים לא נשאר פנאי.

מה המקום של המתנ"ס בהקשר של חינוך בלתי פורמלי?

אנחנו כחברת המתנ"סים נחשבים האחראים על החלק הזה של הבלתי פורמלי, ובעיקר על החלק של החוגים, אבל מבחינתי החוגים הם רק פלטפורמה. אני כמנהל מתנ"ס תפסתי את התפקיד שלי כמפתח ובונה קהילה. כיוצר תחושה של שייכות לקהילה ומשמעות. השתמשתי בחוגים כדי להרחיב את מעגלי הקשרים ומערכות היחסים בין התושבים מעבר לקשרים המשפחתיים. כדי להגביר את תחושת הקהילתיות.

האם יש מאפיינים ייחודיים למתנ"ס בתוך החברה הערבית?

כשאני הייתי ילד לא היה מודעות אצל הוריי להשתתפות בחוגים ופעילויות אחרי צהריים, ובכלל מבחינה כספית היה קשה להורים לשלוח ילד ולהעמיס עוד הוצאה על המשפחה, לא היה בסדר העדיפות, בית הספר נתפס כמספיק ואפילו במקרים מסוימים יותר מדי. אבל היום יש עלייה במודעות של ההורים וזה כבר נחשב לגיטימי לשלוח את הילדים למתנ"ס. המתנ"ס בתמרה קיים כבר 40 שנים וזה מה שאפשר את השינוי במחשבה. מהבחינה הזו יש חשיבות רבה לעובדה שיש מתקן פיזי ביישוב למתנ"ס. יש צמא בהרבה יישובים ערביים אין מתנ"ס ונעשים ניסיונות לעשות פעילויות של חינוך בלתי פורמלי במתקנים של בית הספר או במועדוני נוער שהם הרבה פעמים מאוד עלובים. זה לא אטרקטיבי לילדים, קשה ככה להוציא אותם מהבית, מהמחשב והטלוויזיה. חסרה יצירתיות של עובדי מפתח בתחום של החינוך הבלתי פורמלי. למשל בעובדה שמעתיקים פעילויות מיישובים יהודיים או ממנהל חברה ונוער ולא מפתחים כלים שמותאמים לחברה הערבית. ככה לא יוצרים נגישות נפשית עבור בני הנוער. אצל בני נוער החברותא לפעמים היא המטרה, אבל חוגים לא תמיד יוצרים קבוצה אלא רק אוסף של יחידים שלומדים יחד. אורך החיים של קבוצות שעובדות יחד כקבוצה הוא ארוך יותר והשירות שאפשר לתת להן הוא אפקטיבי יותר.

האם היה ניסיון ליצור תנועת נוער דרך המתנ"סים?

יש בחברה הערבית כניסה של גורמים דתיים או פוליטיים-מקומיים לתחום של הנוער והם נותנים אלטרנטיבה לילדים ובני נוער. יש את תנועות הנוער הציוניות/הארציות שלא כול אחד רוצה ללכת אליהן ויש תנועות נוער של מפלגות כמו חד"ש ויש תנועות נוער של זרמים דתיים. הם מציעים לנוער פעילויות שונות כמו התנדבות, סדנאות, הדרכה, קייטנות. בני הנוער נמצאים גיל מאוד רגיש של עיצוב האישיות וההשפעה של הגורמים האלה היא גדולה. הם בעצם מתחרים במתנ"סים. המשאבים של המתנ"סים מאפשרים לנו לעבוד רק עם קבוצות קטנות. בתמרה, למשל, בגלל המשאבים המצומצמים, קורס המד"צים פונה רק לכיתות האליטה ולא לכיתות מב"ר. זה יוצר קבוצה הומוגנית שמשאירה בחוץ הרבה מאוד ילדים. צריך אומץ בשביל להשקיע לטווח ארוך.

האם תוכל לאפיין את האנשים שעובדים בחינוך בלתי פורמלי בחברה הערבית?

הסוגיה של המשאב האנושי בחברה הערבית היא קשה. האנשים הטובים ובעלי ההשכלה הרבה פעמים לא מגיעים למשרות הנכונות. יש הרבה שיקולים משפחתיים ופוליטיים במינוי אנשים בתחום הזה. יש עדיין הרבה ראשי רשויות שהרקע האקדמי של המועמדים לא מעניין אותם. זה מפריע לשירות, לתדמית וגם לאמון הציבור. מצד שני, יש הרבה אנשים מוכשרים עם רקע אקדמי

מתאים שאין להם הזדמנות כי המערכת מלאה בפקידים שיושבים בתפקיד כבר 20 שנה. אין כמעט תחלופה.

כיצד אתה מגדיר את האתגרים המרכזיים העומדים בפניך היום?

העלאה של מודעות של מקבלי החלטות לחשיבות הנושא ומציאת הדרך לשים אותו על סדר היום. במקום להשקיע בגינות וכבישים בגלל שרואים אותם ראשי רשויות צריכים להשקיע בחינוך תחום שאת פירות ההשקעה רואים רק כעבור הרבה שנים. אם יש רצון בקרב האנשים שאחראים על איכות חיי התושבים והבנה שתרבות פנאי וחינוך בלתי פורמלי הם חשובים, אז הביצוע הוא לא בעיה.

סיכום פגישה עם קמר טאהא, רכזת פרויקטים בעמותת "בלדנא"

עמותה למען נוער וצעירים ערבים

משרדי עמותת "בלדנא", חיפה, 16.7.15

עמותת "בלדנא" הוקמה במטרה להעלות את המודעות של הגדרת זהות בקרב נוער וצעירים ערבים פלסטינים וכתגובה לצרכים של הצעירים הערבים בתחום החינוך הבלתי פורמלי. "בלדנא" פועלת במישור ארצי ומארגנת פעילויות חברתיות וחינוכיות לבני נוער.

מטרות העמותה :

הגברה והפנמה של ערכי הדמוקרטיה, הפלורליזם והסבלנות בחברה הערבית. חינוך לחשיבה והתנהגות דמוקרטית. הגברה והפנמה של מודעות פוליטית. החייאת התרבות הערבית בכלל והתרבות הפלסטינית בפרט.

האסטרטגיה העכשווית של הארגון היא להגביר את המודעות החברתית – פוליטית של הצעירים הערבים תוך טיפוח מנהיגות ומתן כלים לשינוי ומעורבות חברתית. הדבר נעשה דרך פרויקטים של חינוך בלתי פורמאלי, תרבות ואומנות וקמפיינים להגברת מודעות.

עמותת "בלדנא" הינה עמותת הנוער העצמאית היחידה שעובדת בחברה הערבית. רוב הגופים (לרוב תנועות מקומיות) העובדים בקרב נוער ערבי הם גופים המשויכים למפלגה פוליטית כלשהי או לגופים ממסדיים של המדינה. בנוסף, כל העמותות הערביות העובדות עם בני נוער עובדות גם עם אוכלוסיות שונות של החברה ובנושאים מגוונים שלא נוגעים ישירות לעולמות התוכן והצרכים של נוער, ובזאת לא מהווה נוער ערבי קהל יעד ישיר יחיד להתערבות. לאחרונה קמים ארגונים מקומיים בכפרים ובערים הערביות העובדים עם נוער כחלק מפעילותם הכוללת עם אוכלוסיות אחרות ובנושאים השונים. ניכרת גם התרחבות של אותה מגמה שבמסגרתה מתפתחות תנועות נוער מקומיות ש"בלדנא" משתפת פעולה איתם ולרוב מהווה כתובת עבורם.

עמותת "בלדנא" משתפת פעולה גם עם מספר מצומצם של ארגונים סביב נושאים ספציפיים שתואמים לחזון ולראייה שלה. לדוגמה, השותפות סביב נושא מאבק באלימות נגד נשים ובהרג נשים עם עמותת כיאן שהיא עמותה פמינסטית.

לאור המטרות שהוגדרו לעיל, עמותת "בלדנא" מפעילה שישה פרויקטים :

פרויקט מנהיגות צעירה : במסגרת הפרויקט מופעלות לפחות 12 קבוצות מנהיגות ברמה ארצית, שבמסגרתן ניתן דגש רב לסוגיות של זהות, חינוך לזכויות אדם ודמוקרטיה, זכויות נשים, החשיבה הפמינסטית, ג'נדר, שירות לאומי והתנדבות.

פרויקט "עודנא" : לפיתוח מודעות בקרב דור שלישי של עקורים מאדמותיהם בתוך גבולותיה של מדינת ישראל, שמטרתו העלאת סוגיות של זהות וחיבור לשורשים.

פרויקט ההתנדבות : החותר לעידוד התנדבות בקרב צעירים ערביים כערך, וזאת על ידי הוצאת קמפיינים תקשורתיים, יצירת מאגר של המוסדות והתחומים הפוטנציאליים להתנדבות, ליווי של קבוצות נוער, וביצוע סקר הבדק את דפוסי ההתנדבות בקרב צעירים ערבים.

פרויקט צעירים ומדיניות : החותר להקניית מיומנויות של סגור, לובי וקמפיין לקבוצות של נוער פלסטיני במטרה לקדם סוגיות הנוגעות לשאיפותיה וצרכיה של שכבה זו כפי שהיא מגדירה אותן.

פרויקט מאבק בשירות לאומי: בחברה הערבית שבמסגרתו ובהיעזר בשותפויות עם ארגונים ופעילים רבים, נאבקה העמותה בשירות לאומי דרך פעילות קהילתית עם צעירים בנוסף לקמפיינים התקשורתיים שהוציאה העמותה כבר משנת 2007.

פרויקט נגד רצח נשים: פרויקט בשיתוף עם עמותת "כיאן" הפועל בקרב אוכלוסיית נשים וצעירים לשם מיגור התופעה בערים: נצרת, אום אלפחם, יפו, ערעה, ג'סר א-זרקא והחברה הבדואית בדרום.

פרויקט חיפה: פרויקט משותף בין 3 עמותות – כיאן (ארגון פמיניסטי, התאגדות הפיתוח החברתי ובלדנא) המטרה לעזור לתושבים הערבים ולקדם שוויון בתנאים הסוציאליים, שיהיה מעורבות של בני הנוער והנשים בוועדות השכונות וחיזוק המרקם הקהילתי והתרבותי בכל שכונה.

יש אתגרים רבים עומדים בפני העמותה, שבעיקר מתבטאים דרך שני מישורים עיקריים:
מישור ראשון הוא הצרכים הרבים והמהירים להשתנות בקרב אוכלוסיית היעד, הצעירים, שאיתה העמותה עובדת, ונושא הזהות שבעיקרו טומן רבדים רבים במיוחד עבור שכבת גיל זו. אתגר זה מחמיר עוד יותר בהקשר של עבודה עם נוער, וזאת לאור קצב ההתפתחות של הסוגיות והצרכים והסתעפותם הגבוהה יחסית. קצב זה מתבקש ישירות מטבעה ומאפייניה של שכבת הגיל המדוברת לעומת שכבות אחרות, אך גם מחמת האינטנסיביות של גורמים חברתיים ופוליטיים המנסים להשפיע ולעצב אם זה ביוזמה ובמישרין ואם לא, את דמותה של שכבת גיל זו במיוחד. מישור שני מתבטא בצרכים מורכבים אילו הדורשים התערבות בקרב האוכלוסייה שברובם קריטיים ואינם בהכרח נענים לאור מחסור של משאבים המתבטא במונחים של כסף וכוח אדם.

מי כותב את מערכי ההדרכה של "בלדנא"?

רכזי העמותה, מנחים בהתייעצות ושת"פ עם מומחים ומרצים מהתחומים.

איזו הכשרה הארגון מקיים עבור אנשי הצוות?

לפי התחום, כל איש צוות עובר הדרכות בתחום שלו.

תחום פיננסי, חינוכי, תרבותי.. קורסים, הרצאות וימי עיונים והדרכות דרך עמותות אחרות, בנוסף העמותה מזמינה אנשי מקצוע/ מנחים ומרצים להכשיר את אנשי הצוות.

מהם החסמים שמונעים פיתוח של פרויקטים נוספים?

התקציב מוגבל כעמותה צריכים לגייס תקציבים כדי שנוכל לפתח תכניות חדשות שיעודדו את בני נוער הערבים לפעולה בנוסף לזה כוח אדם מצומצם, דבר שנובע גם מתקציב.

רקע

עמותה ללא מטרת רווח, המאמינה ביצירת מרחבים משותפים שוויוניים המכילים את מגוון הזהויות והתרבויות בחיפה בפרט וישראל בכלל. מרכז בית הגפן מאפשר קיום פעילויות תרבות חינוך ותיירות מגוונות לטווח גילאים רחב. פעילויותינו מבוססות על האמונה כי היכרות בין אישית ומפגש עם תרבות אחרת, על הסיפורים, הנכסים התרבותיים והרוחניים שלה, הינן חשובות לשבירת המחיצות ובניית אמון בין הלאומים, הקבוצות האתניות והדתיות השונות בחיפה ובישראל. לבית הגפן צוות מקצועי וניסיון רב בפיתוח וניהול תכניות חינוכיות חברתיות, אירועי תרבות, תיאטרון רפרטוארי, תערוכות אמנות, פסטיבלים וסיורים בדגש המפגש הבין תרבותי. אנו פועלים תוך שימת דגש על החיבור לקהילה ואמונה בהרחבה מתמדת של מעגלי שיתוף הפעולה עם גופים ומוסדות שונים הפועלים לקידום מטרת דומות בארץ ובעולם. **בית הגפן**, שנוסד בשנת 1963, פועל במישור המקומי, הארצי והבינלאומי במגמה ליצור מקום מפגש של תרבות וחברה בין יהודים וערבים וכדי לעודד ולקדם את ההבנה והקיום בצוותא. המרכז פועל כעמותה בלתי מפלגתית הנתמכת וממומנת ע"י עיריית חיפה, משרד החינוך התרבות והספורט, קרנות ותורמים. **בית הגפן** מנוהל על ידי הנהלה ציבורית המורכבת מ-14 חברים 7 יהודים ו-7 ערבים.

חזון בית הגפן: המרכז היהודי ערבי בית הגפן הינו מרכז חיפאי, ארצי ובין לאומי המכיר ומכבד את הזהויות התרבותיות, האתניות והדתיות השונות. בית הגפן פועל להטמעת ערכי השותפות, השוויון והשייכות במרחב המשותף.

ייעוד: פיתוח הקשרים ויחסי הגומלין הבין תרבותיים בין העדות והדתות השונות בישראל. קידום פעולות התרבות הערבית בישראל והעשרתן. פיתוח וטיפוח יחסים בין הלאומים בתחום התרבות וייזום פעילויות למען חיים משותפים בשוויון. הכשרת מנהיגות צעירה יהודית – ערבית ברוח ערכי הדמוקרטיה תוך הקניית כלים להתמודדות עם הסוגיות המורכבות בחברה רב תרבותית. להוות גורם מקצועי מרכזי בישראל ובקהילה הבין לאומית בתכנים של רב תרבותיות וחיים משותפים.

תכניות מבוגרים ונוער

קורסי ערבית מדוברת ברמה של מתחילים, ממשיכים ומתקדמים. **פרלמנט הנוער בערים המעורבות**: פרלמנט הנוער הוא פרויקט ארצי הפועל בערים המעורבות עכו, ת"א-יפו, חיפה ולוד. הפרויקט מנוהל מטעם "הפורום להסכמה אזרחית", ופועל בתמיכת הממשל האמריקאי USAID והעיריות המקומיות. מטרתו לטפח את המנהיגות העתידית בערים אלה ולהוות מודל למנהיגות בארץ בכלל ולשיתוף פעולה בין ערבים ויהודים בפרט. הפרויקט מתבסס על למידה, דיאלוג ודוגמה אישית. הקבוצות מורכבות מבני נוער יהודים וערבים והמפגשים עוסקים בנושאים של מנהיגות, הכרת האחר, והכרת הזהויות והתרבויות השונות בעיר המעורבת. המשתתפים רוכשים מיומנויות וכלים לעבודה קהילתית במטרה שכל קבוצה תיזום פרויקט קהילתי משותף, שייבחר על ידי המשתתפים. השאיפה היא שהפרלמנט ישפיע על מרחב החיים המשותף של היהודים והערבים, ויגדיל את המעגלים של האנשים שנחשפים לרעיונות של שיתוף פעולה ושל מפגש בין ערבים ויהודים. את המפגשים מנחות במשותף מנחה יהודייה ומנחה

⁶מתוך אתר העמותה במרשתת, 10.7.2015

ערביה. המפגשים יתקיימו אחת לשבועיים בימי שני בשעות אחר הצהריים. במשך השנה מתקיימים סמינרים ומפגשים ארציים של כל הקבוצות. את הקבוצות מלוות מורות מבית הספר, מנחות הקבוצה וצוות הפרויקט.

פרויקט צילום רב תרבותי: בחיפה מתגוררות מספר אוכלוסיות שונות – יהודים ערבים, עולים חדשים וותיקים כל אוכלוסיות מתמודדות עם מגוון קשיים חברתיים וכלכליים. על אף המגוון האתני והדתי בשכונה אין כמעט מסגרות המאפשרת מפגש, היכרות, דיאלוג ויצירת אמון בין הקבוצות השונות, בני נוער ערבים ויהודים "מצלמים זהות" אישית, משפחתית, קהילתית. הצילום הוא כלי שמאפשר דרכו מפגש, היכרות, דיאלוג ויצירת אמון.

תכלס – מועדון נוער ערבי-יהודי בחיפה: תכלס הינו מועדון נוער יהודי-ערבי לאמנויות בחסות בית הגפן בשיתוף מועדון רוטרי חיפה. מטרת המועדון לפתח את הקשר הערבי-יהודי בקרב בני נוער באזור חיפה, חיזוק ויצירת דו קיום בעזרת אמנות כשפה משותפת, תוך דגש על לימוד והסברת התרבויות, סובלנות, הבנה וקבלה של האחר. המועדון מנוהל על ידי כעשרה בני נוער, 5 יהודים ו-5 ערבים, אשר אחראים על תכניו ופעילותו הרציפה של המועדון. פעילויות קבועות, אשר מתקיימות בכל חודש: סדנאות אמנות פלסטית – סדנאות אמנות חברתית, ערבי סרטים-סרטים דוקומנטריים, סרטי אמנות וכד'. ערב מוסיקה מתקיים בכל סוף חודש ובכל פעם במתכונת שונה, ערב להקות צעירות, ג'אם מוסיקה, ערב מיקרופון פתוח ועוד. בנוסף לשלוש פעילויות קבועות אלו, תתקיים בכל חודש פעילות מתחלפת, המקושרת לאירועי חגים ומועדים.

פרויקט פסיפס נשי: "פסיפס נשי" היא קבוצת נשים רב תרבותית שנפגשת פעם בשבוע ליצירת פסיפס משותפת בבית הגפן. הפרויקט מיועד לנשים שאוהבות אומנות, שרוצות להכיר, להחליף חוויות עם נשים אחרות וליהנות מפעילות מקסימה. הפרויקט מפגיש בין הנשים דרך עבודה אמנותית מתוך אמונה שפעילות אמנותית המתבצעת יחדיו - מאפשרת דינמיקה מיוחדת, קרבה והכרות שונה בין המשתתפות.

ספרייה ומרכז תרבות לילדים ע"ש קלור

הספרייה היא מרכז מדיה מתקדם הכולל אלפי ספרים ופריטי מדיה בשפה הערבית, העברית והאנגלית. היא ממוקמת במבנה היסטורי מרשים ששופץ בשנת 2001 בתרומת קרן קלור. הספרייה מהווה חלק ממרכז תרבות היוזם ומקיים קורסים ואירועים מיוחדים. למען קידום פתיחות בין תרבותית ולהעמקת החיים המשותפים בחיפה. מן הגיל הרך ואילך - לכל שוחרי התרבות האנושית. בין השירותים הניתנים לקהל: השאלת ספרים, מיחשוב והדפסות, שירותי ייעוץ, סיוע בשיעורי בית.

תיאטרון אלכרמה

תיאטרון אלכרמה הינו התיאטרון הערבי הוותיק ביותר בארץ. התיאטרון נוסד לפני כ-40 שנה כחלק מבית הגפן, מרכז תרבות ערבי-יהודי בחיפה והעלה במהלך השנים הצגות לכל הגילאים, בדגש ילדים ונוער. לאורך השנים זכה התיאטרון במספר פרסים בפסטיבלים שונים, ומשמש כחממה לשחקני התיאטרון הערבים הבולטים בישראל, שחלק גדול מהם צמחו בתיאטרון אלכרמה. התיאטרון מציע רפרטואר עשיר ומגוון ורואה חשיבות רבה בהעלאת מחזות של יוצרים שונים – יהודים וערבים מהארץ, ויוצרים ומרחבי העולם הערבי, לצד הצגות תיאטרון קלאסיות. תיאטרון אלכרמה פועל להביא את עולם התיאטרון אל כלל האוכלוסייה הערבית בישראל, ולשמש כגשר בין תרבותי אל האוכלוסייה היהודית בארץ.

סיכום פגישה עם אסף רון, מנכ"ל בית הגפן – מרכז קהילתי יהודי-ערבי, חיפה

14.7.2015

בית הגפן קיים 52 שנים והוא הוקם בתור מרכז קהילתי שהיה יהודי-ערבי מפני שבשכונה שבה המרכז נמצא גרים ערבים ויהודים. עד שנת 2010 בית הגפן תפקד כמתנ"ס, אך מתנ"סים רבים שנפתחו מסביב פגעו בייחוד שלו כמרכז קהילתי יחיד. לפני כחמש שנים בית הגפן הפך למרכז תרבות יהודי-ערבי שפונה לכלל הקהילה בחיפה ולא בעיקר לתושבי ואדי ניסנאס. בית הגפן פועל כיום במספר תחומים עיקריים: העצמת התרבות הערבית, פעילות שבאה לידי ביטוי בספריה ותיאטרון לילדים ונוער (ספריית בית הגפן היא הספרייה הציבורית היחידה בחיפה המיועדת לאוכלוסייה דוברת ערבית). המחלקות האחרות פועלות בתחום החיים המשותפים: גלריה לאמנות עכשווית בנושאים חברתיים שמאפשרת לאמנים ערבים בראשית דרכם להציג, מרכז תכניות דיאלוג שמקיים מפגשים בין בני נוער, קבוצות נשים וסמינרים ופסטיבל החג של החגים. לבית הגפן יש גם מרכז מבקרים שמציע סיורים חד יומיים בחיפה לכיתות חד לאומיות ודו לאומיות להכרת מגוון הקהילות הדתיות והלאומיות בחיפה. בנוסף, בית הגפן עורך סיורים במוזיאון פתוח בשכונת ואדי ניסנאס בחיפה שמציע דיון בהיסטוריה ובפוליטיקה של החיים המשותפים באמצעות אמנות פלסטית ומוזיקה שמאפשרים הכרה והתמודדות אחרת עם נושאים מורכבים. אנחנו מוצאים בחיפה נכונות גדולה מצד תלמידים, הורים ואנשי המנהל החינוכי להשתתף בפעילויות שלנו; כמעט ואין התנגדויות מצד תלמידים או מורים למפגש משותף. עם זאת, חלק מהמורים ומהמנהלים מביעים סקפטיות לגבי הצלחת הפעילות המשותפת לערבים ויהודים. בשנים האחרונות, לאור ההצלחה של פרויקטים רבים, יותר ויותר גורמים משתפים אתנו פעולה לאחר שראו כי המפגשים שאנו מארגנים מצליחים. בית הגפן הוא עמותה עירונית שנמנעת מזיהוי פוליטי מפלגתי ולכן פועלת בזירה התרבותית-קהילתית בלבד.

איזו השפעה אתם מעוניינים להשיג באמצעות המפגשים ?

הרבה פעמים במפגשים קשה להגיע להסכמה והבנה, אבל חשוב לנו שהמשתתפים יגיעו להקשבה ואמפתיה והבנה שיש עוד סיפור ונרטיב. כדי להגיע להבנות עומק לפעמים לוקח כמה שנים. אין לנו עניין לשנות עמדות פוליטיות, אבל לפעמים גם זה קורה. הרבה פעמים בני נוער חוזרים הביתה ומספרים להוריהם על הפעילויות שלנו וכתוצאה מכך בחלק מהתכניות אנו מקיימים גם מפגשים משותפים להורים.

איזה פעילויות מוצעות בבית הגפן?

בית הגפן מציע מגוון רחב של פעילויות. מועדון הנוער "תכלס" שהתחיל עם מספר מצומצם של בני נוער לפני כמה שנים למועדון פעיל של מאות בני נוער שמשתתפים במועדון במסגרת המחויבות האישית שלהם ותעודת הבגרות החברתית. לאחרונה קיבלנו פנייה ממורות בכיתות ח' שמעוניינות להצטרף לפעילות מפגש. במועדון הנוער הם משתתפים בפעילות קהילתית כמו ליצנות רפואית כחלק מהמפגש היהודי-ערבי. פעילות נוספת המכונה "שוברים את הקרח" מפגישה סטודנטים ערבים ויהודים מאוניברסיטת חיפה במהלך השנה כאשר שיא הפעילות היא טיול אתגרי בשוויץ. תכנית המפגש יוצרת שינוי עמדות מאד משמעותי אצל הסטודנטים. בסך כל הפעילויות שלנו משתתפים בכל שנה כ-2,500 בני נוער בעיקר מחיפה ומסביבתה.

לעיתים קשה למשוך בני נוער יהודים וערבים לפעילות משותפת, והיא הופכת לפעילות עם רב

מובהק למשתתפים מקבוצה אחת. כיצד אתם מתמודדים עם אתגר זה ?

אנחנו משתדלים שבכל פעילות מספר המשתתפים מכל קבוצה יהיה שווה, כאשר לעיתים 60% מכלל המשתתפים הם מקבוצה אחת, אבל אנחנו משתדלים לא לחרוג מכך. ההרשמה לכל פעילות

נסגרת עבור בני קבוצה אחת לאחר שנרשמו אליה מספר מסוים של אנשים כדי לשמור על עקרון המפגש והפעילות המשותפת.

מהם מקורות התקצוב של בית הגפן?

התקציב הוא סביב ה-7 מיליון ₪ כאשר כ-3 מיליון ₪ מעיריית חיפה, כמיליון ש"ח מסל התרבות, 100,000 ממשרד החינוך לתכניות המפגשים והיתר מהכנסות עצמיות בעיקר מהתיאטרון, מהאיחוד האירופי ותרומות מקרנות פילנתרופיות. הפעילויות שאנו מציעים אינן כרוכות בתשלום אך המשלחות לחו"ל כרוכות בתשלום סמלי.

מי הם אנשי הצוות שמנחים את הפעילויות השונות?

מנחה ברמה הנדרשת לבית הגפן לא נדרש לתעודה פורמלית כזו או אחרת; או שאתה נולד כזה או שאתה לא כזה. אם אתה נולד כזה, אתה צריך ללמוד המון. אני מחפש ומראיין אנשים, לאו דווקא עם תעודת מנחה, אלא אנשים שאפשר להתחבר אליהם, לדבר איתם ושיקרינו יחס אמפתי לסביבתם. בדרך כלל אלו אנשים שהיו מאד פעילים בתנועות נוער, ארגוני נוער או מתנ"סים ולומדים מקצוע הומניסטי כמו אמנות, ובבית הגפן אנחנו מוסיפים הכשרות פנימיות תוך כדי העבודה.

האם בבית גפן מתקיימת הערכה ומדידה של הפעילות החינוכית?

כן, אבל זה נורא מסובך. איך אפשר להעריך קבוצת מפגש? בעיני הערכה שכזו צריכה להיות איכותנית ברובה. בבית הגפן עובדים לפי תכנית לחמש שנים, ובכל שנה ובכל רבעון בודקים את הפעילות לאור היעדים והמדדים שנקבעו מראש. אין לנו עדיין מידע על השפעה ארוכת טווח, מפני שבעבר לא היו מחקרי הערכה בבית הגפן. בקרוב נתחיל מחקר הערכה פנימי וחינוכי שיסייע בגיוס תקציבים מקרנות פילנתרופיות.

איזה אתגרים ניצבים בפני בית הגפן?

קודם כל ליצור יותר מפגשים שמפגישים בין יהודים לערבים שיפרקו סטיגמות וסטראוטיפים שיש לכל אחת מהקהילות על הקהילה השנייה. הייתי שמח שהפעילות שלנו תיחשב לפעילות נורמטיבית שתגיע ליותר בתי ספר ותהיה חלק מהשירותים החינוכיים הקהילתיים המוצעים לבני נוער וצעירים בחיפה. מערכת החינוך בחיפה משתפת פעולה עם בית הגפן, אבל הייתי רוצה שיהיה חשוב לפועלים במערכת החינוך הפורמלית להכניס פעילות משותפת בעזרת בית הגפן. בתי ספר רבים שמחים לעבוד אתנו, אבל אין להם את התקציב הנדרש, והם יעבדו אתנו רק אם בית הגפן יוכל לממן את הפעילות, וזה לצערי מונע מבית הגפן לעבוד עם בתי ספר נוספים כי אין לנו תקציב לממן פעילות בבתי ספר רבים כפי שהיינו רוצים. אתגר נוסף הוא לייצר מרחבים נוספים שיאפשרו חופש דיבור מעמיק וכן עם קווים אדומים רחבים. לצערי, קשה מאד לדון, למשל, על זכות השיבה מפני שחופש הביטוי בישראל לא מאפשר זאת.

איזה יוזמות אתה רוצה לקדם בעתיד בבית הגפן?

הייתי רוצה לפתח תכניות חד לאומיות על סובלנות והכרת האחר. חלום נוסף הוא הקמה של מוזיאון למורשת ואדי ניסנאס. הייתי שמח אם היו קמים מוסדות דומים לבית הגפן בערים ובמועצות אזוריות מעורבות נוספות. אם בית הגפן היה חלק מרשת גדולה יותר של מרכזי תרבות ערבים-יהודים ניתן היה להגיע להשפעה רחבה יותר. דבר נוסף שהייתי רוצה ליזום הוא מפגשי דיאלוג של מורים מהחינוך הפורמלי ומחנכים בלתי פורמליים, שיאפשרו לנו לאחר מכן להשפיע על מספר גדול בהרבה של בני נוער.

עמותת צעד קדימה לקידום החינוך ברהט⁷

עמותת צעד קדימה הוקמה בשנת 2000 על ידי קבוצת צעירים מרהט בעלי אוריינטציה חינוכית. העמותה הוקמה על מנת לפעול לקידום החינוך ושיפור המצב החברתי ברהט, לפתח ולהוביל תכניות חינוך והעשרה לילדים בגילאים השונים ולענות על צרכיה של האישה הבדואית תוך שיפור המעמד שלה בעיני עצמה ובעיני הקהילה.

מטרות העמותה נחלקות לשלושה תחומים עיקריים:

בתחום הילדים המטרה היא לחזק את הילד ולתרום להתפתחותו השכלית, הרגשית והחברתית. בתחום הנוער המטרה היא לקדם ולפתח את הנוער כגורם דומיננטי ומרכזי על מנת שיהיה מעורב בכל מה שנעשה בחברה שבה הוא חי ובכל מיני מישורים. בתחום הנשים המטרה היא לקדם את מעמד האישה הבדווית ברהט בעיני עצמה ובעיני הקהילה ולעודד אותה לייזום ולהיות שותפה לכל מה שנעשה בבית ובחברה, ולהתפתח כלכלית וחברתית ולהיות יותר עצמאית.

בתחום הילדים העמותה מפעילה פרויקט כדורגל שמיועד ל-50 ילדים בחסות מועדון כדורגל מכבי תל-אביב וכמו כן פעילות של שתי קבוצת קרטה בנים ובנות שנהנים ממגוון פעילויות בתחום זה בשני מפגשים שבועיים. הספורט על כל גווניו מהווה, בנוסף למשחק ולהנאה בו, גורם המשפיע באופן ניכר על הישגי הילדים בבית ספר ומעודד את הצמיחה הנכונה שלהם. עקב המחסור הנרחב במתקני ספורט ברהט, רוב הילדים לא נהנים מכל פעילות בענף הזה, מה שיוצר מצב שרק מספר קטן של ילדים מקבלים את האפשרות להשתלב בפעילות ספורט. הפעילות מועברת ע"י מדריכים מקצועיים בעלי תעודה ממכון וינגייט שצברו שנים של ניסיון בענף הכדורגל והקרטה. פרויקט נוסף הוא פרויקט בית ספר לתיאטרון שמופעל ל-20 ילדים בעלי פוטנציאל בפגישה שבועית אחת בתחום התיאטרון אשר כולל יצירה שכוללת את כל המרכיבים של החיים עצמם – תנועה, דיבור, יחסים, רגשות, תהליכים ובעיקר קונפליקטים בין האדם לעולם הסובב אותו. התיאטרון נחשב לאחד הכלים הפופולריים ביותר הן ככלי טיפולי והן חינוכי לימודי כאשר נתנו את האפשרות למספר מיוחד של ילדים להתמצות בתחום הזה שעזר להם לפתח כישרונות שטמונים בהם.

העמותה מפעילה גם חוג לאומנות ויצירה שמופעל בהשתתפות מספר ילדים בנים ובנות משכונות שונות מרהט בעלי כישרונות אומנותיים ויצירתיים מיוחדים שטעונות טיפוח וזה בשתי פגישות שבועיות. הילדים אופיינו כקבוצה מיוחדת בעלת כישרונות גבוהים באומנות, יצירה וציור. ראינו לנכון לסייע בפיתוח הכישרונות אשר טמונים בהם על ידי סיפוק הצרכים הבסיסיים ליישום פעילות זו. הילדים הביעו שמחה רבה בהשתתפות בחוג זה אשר גרם להם לפתח כישרונות שונים ומעצים אותם רבות בנושאים מגוונים בתחומי יצירה ואמנות.

העמותה מפעילה גם מספר פרויקטים עבור בני הנוער ברהט: בי"ס למנהיגות צעירה בנוי להכשיר ולחשוף בני נוער לפתח תכנים של מנהיגות וגישה. מטרת התכנית היא ליצור ולפתח קבוצה חברתית בלתי פורמאלית, שבה ימצא כל אחד מהמשתתפים את הנישה המותאמת לו מבחינת הכישורים האישיים שלו תוך כדי מתן דגש על תכני המנהיגות. כמו כן, בי"ס זה נותן בין היתר הזדמנות לבני נוער שאינם מתויגים ע"י המערכת הבית ספרית כפרט והחברה בכלל כ"חרוצים" את ההזדמנות להכיר ולפתח בעצמם כישורים אחרים לא פחות חשובים. פרויקט נוסף, המכונה 'רהט אקשן' שכולל כ-20 בני נוער בעלי אופי מנהיגותי וכריזמטי מרחבי העיר רהט הנפגשים אחת לשבוע. פעילות הקבוצה מתמקדת בנושאים הבאים: עבודה על הזהות, אישיות, מפגשים פנימיים וחיצוניים בשיתוף פעולה עם קבוצות מכל הארץ ומקיימת סיורים לערים אחרות בישראל. פרויקט המנהיגות הסביבתית הצעירה הינו פרויקט מיוחד במינו שמשרת כ-60 בני נוער כיתות י' מרחבי הנגב במפגש שבועי אחד, בו לוקחים כמה ארגונים חלק נכבד, עמותת צעד קדימה, עיר

⁷מתוך אתר העמותה במרשתת, 10.7.2015

מתנדבת נוער, בתי ספר עמל, דור המדבר ומפעלי ברן. הפרויקט נותן העצמה מקיפה לבני נוער בנושאי מנהיגות צעירה ודגש על פעילות סביבתית. כמו כן כולל הפרויקט 3 סמינרים של יומיים וסיורי שטח. הפרויקט מועבר על ידי מדצ"ים בעלי הכשרה ומנחים מקצועיים לפי תחומי עניין וסדר המפגשים. החניכים השותפים לתוכנית מתכנסים מרחבי נגב מידי שבוע אחה"צ לפעילות בתחומי העניין שבחרו תוך שימת דגש על שיתוף החניכים בניהול התוכנית והפעילות. התוכנית משולבת בסמינרים של מספר ימים ברחבי הנגב ובפעילות של תרומה לקהילה.

הישגי העמותה:

- הכשרת כ-150 מדריכים מבני נוער מגילאים 15-19 בפרויקטים של מנהיגות צעירה ומד"צים (פרויקט נוער למען עתיד נוער)
- קליטת מתנדבים והעצמתם ע"י מנחים מקצועיים על מנת להפעיל אותם ביישוב.
- הפעלת קייטנות קיץ לכ-150 ילדים ו-40 בני נוער שנה חמישית ברציפות. הקייטנות הופעלו על ידי בני הנוער.
- חיזוק הקשר בין ההורים ובמיוחד הנשים לבית הספר על ידי ארגון אירועים משותפים כמו יום האם בכמה בתי ספר ובנוכחות של כ-250 נשים מדי שנה.
- יצירת מודעות בקרב נשים ובני נוער לחשיבות התפקיד שלהם בחברה דרך סדנאות ופרויקטים.
- הפעלת פרויקטים בתחום הנשים כגון: קרוא וכתוב בערבית ובעברית לכ-50 נשים, מלאכת יד כ-30 נשים, קורסי מחשבים ומורשת לכ-50 נשים.
- הפעלת פרויקט תגבור לימודי לילדים בסיכון (60 ילדים) בשנה השלישית ברציפות מאוכלוסיות קשות ובמצב סוציו-אקונומי נמוך.
- הפעלת פרויקט דו קיום (נוער מוביל שינוי בנגב) לכ-40 תלמידי תיכון משני המגזרים מידה שנה.
- פתיחת ספרייה ומשחקייה לילדים בסיכון במרכזי העמותה.

סיכום פגישה עם מאג'ד אבו בלאל, מנכ"ל עמותת "צעד קדימה"

משרדי העמותה, רהט, 8.7.15

הרקע להקמת עמותת "צעד קדימה"

העמותה הוקמה לפני 15 שנים על ידי קבוצה של צעירים סטודנטים, גברים ונשים. כשהארגון הוקם כמעט ולא ידעו ביישובים הבדואים בנגב מהי פעילות בלתי פורמלית. לא היו מתנ"סים או מועדוני נוער והפעילות שלנו הייתה חדשה. הקמנו את הארגון כי רצינו לשנות את החברה הבדואית ברהט (בפעילויות שלנו משתתפים גם אנשים מהפזורה, אבל אנו מכוונים בעיקר להעצמת הקהילה ברהט). בהתחלה חשבנו שהארגון יתמקד בפעילויות חינוך, אבל בשלב מסוים הבנו שלמשפחות רבות אין מה לאכול ושיש גם הרבה מקרים של אנאלפביתיות והבנו שלא ניתן להתמקד בחינוך הצעירים בלבד. לאור הקשיים הכלכליים, אנחנו גם מסייעים עם חלוקת מזון בעזרת עמותת "לתת".

בשנים מסוימות העמותה החליפה את הרשות המקומית בתחומי החינוך הבלתי פורמלי והרווחה. גם אם היו מחלקות כאלה בעירייה, העמותה עשתה את מרבית העבודה. כיום העמותה לא מנסה להחליף את הרשות, אלא לסייע לה היכן שהיא יכולה. חשוב לנו לשתף פעולה גם עם הרשות

המקומית. עם זאת, הרשות ענייה ולא יכולה לתמוך בנו בסכומים גדולים. לעיתים הרשות נותנת לנו אפשרות להשתמש במתני"ס או במועדון נוער.

לעמותה יש שליחות של שינוי חברתי, ולא רק חינוך. העמותה מפעילה פרויקטים שהרשות המקומית לא מפעילה, והעמותה שמחה לראות שבשנים האחרונות נבנו ברהט מרכז צעירים ומרכז קהילתי, כך שהעמותה יכולה לפנות לתחומי פעילות חדשים. החופש והגמישות שניתנים לילדים לבחור באיזה חוג או פעילות הם יכולים להשתתף מייחדים את הפעילות שלנו בהשוואה לחינוך בבית הספר. מטרת העמותה כיום היא להביא ארגונים ועמותות אחרות לרהט ולתת לגופים אחרים לפעול ברהט באופן עצמאי. העמותה מנסה להכניס פעילויות ברהט, וללוות אותן בראשית דרכן ואז לאפשר להן לפעול באופן עצמאי ברהט.

מהם התחומים העיקריים שבהם העמותה פועלת?

הארגון פועל בשלושה תחומים עיקריים: התחום הראשון, קידום השכלה קידום כישורי קריאה וכתביה של נשים. התחום השני הוא חינוך בלתי פורמלי של נוער, שמהווה כמחצית מאוכלוסיית רהט. חשוב לנו לרתום את בני הנוער לשינוי החברתי כשותפים ולכן אנחנו מאפשרים להם להדריך בקייטנות קיץ שלנו. חשוב לנו לשבור את השבטיות כך שהקהילה תרגיש גאווה על שייכותם לרהט בנוסף למשפחה ולשכונה. רבים מההנהגה הצעירה היום ברהט צמחו מתוך פרויקטים שאנחנו קידמנו. התחום השלישי הוא ילדים, ובייחוד ילדים במצוקה.

לאורך השנים שיתפנו פעולה עם גופים כמו עמותת "אופנים", בית ספר לכדורגל עם מכבי תל אביב, ביה"ס לקרטה וחוגי העשרה עם קרן סקט"א רש"י. היה ברור לנו מההתחלה שלבד לא נוכל להשפיע על החברה והחינוך ברהט ולכן אנחנו שמחים לשתף פעולה עם ארגונים אחרים. הכנסנו את תנועת הנוער "בלדנא" ואת הנוער העובד והלומד לפעילות ברהט. היה לנו חשוב להציע פעילויות מגוונות לנוער, כך שכל אחד יוכל להתחבר לארגון שמתאים לו. אנחנו תמיד מקפידים שדמי הכניסה לכל הפעילויות שלנו יהיו סמליים כי אחרת יהיו לנו מעט מאוד משתתפים. כמעט ואין חוגים ברהט, כך שמשפחות שרוצות לשלוח את ילדיהם לחוגים נאלצות לנסוע ליישובים יהודים בסביבה, ורק משפחות מבוססות כלכלית יכולות לעשות זאת. מצב החינוך ובפרט החינוך הבלתי פורמלי ברהט טוב מיישובים בדואים אחרים בנגב ועדיין יש עוד המון מה לשפר. למשל, רק בשנים האחרונות התחלנו להציע חוגי אמנות ותיאטרון שכלל לא היו מוכרים ברהט. באחת מהתכניות שלנו יש מתנדבים מחו"ל שמגיעים ללמד את הילדים אנגלית. ללמוד אנגלית ממתנדב דובר אנגלית כשפת אם אחרי הצהריים זו חוויה שונה לחלוטין מללמוד אנגלית בכיתה ממורה ששפת אמה היא ערבית. בשנים האחרונות אנחנו משתפים פעולה עם דיקנט הסטודנטים באוניברסיטת בן גוריון כך שסטודנטים עושים מתנדבים תמורת מלגה או הכשרה מעשית בעמותה. תוך כדי הם גם נחשפים לקהילה הבדואית. סטודנטים רבים סיפרו לנו כמה הם נהנו להכיר את הקהילה ולהיפרד מהסטיגמות שהיו להם על החברה הבדואית.

בשנים האחרונות החינוך הבלתי פורמלי נכנס יותר לתודעה מכפי שהיה בעבר. זה בא לידי ביטוי גם בעובדה שחלק מבוגרי הארגון הקימו ארגונים חדשים כמו בתחום של נשים ונוער.

גם הכניסה של התחבורה הציבורית לרהט וליישובים אחרים בשנים האחרונות היא פרי העבודה של העמותה ושל מתנדבים ממרכז הצעירים.

בתפיסה שלי אנחנו כמו עולים, אבל בלי סל קליטה – עשינו עלייה פנימית. אני גדלתי באוהל ובגיל שש עברנו לרהט. בכיתה א' הייתי הולך כל יום שבעה קילומטרים לבית הספר. כשבאנו לרהט לא ידענו מה זה בית. המדינה תכננה את הערים, אבל לא סיפקה מענה לצרכים החברתיים של הבדואים שעברו לרהט. צרכים בלתי פורמליים ושירותים חברתיים-קהילתיים כמעט ולא תוכננו ברהט. למשל, ישנם כ-20 מסגדים ברהט אבל רק ספרייה אחת. לדעתי צריך להקצות בכל מסגד חדר אחד לספרייה שכונתית.

כמה ילדים וצעירים משתתפים בפעילויות השונות של העמותה ?

יש לנו פרויקט מנהיגות סביבתית שמופעל בשני בתי ספר ברהט. התחלנו עם 15 ילדים לפני כשמונה שנים והיום יש לנו כ-300 ילדים. הילדים שהתחילו בפרויקט הפכו להיות חונכים בכיתות ט'-י' שמודרכת על ידי קבוצה של סטודנטים יהודים ובדואים. בקבוצות האנגלית יש לנו כ-50 משתתפים, בקבוצות הנוער במצוקה כ-60, בבית הספר לכדורגל כ-150 ילדים ובפרויקט האמנות ישנם עוד 30 ילדים. בפרויקטים של הנוער אנחנו מכשירים כל שנה 20 בני נוער בקורס מנהיגות וגופים אחרים עוסקים בחשיפה להשכלה גבוהה ותעסוקה למרבית בני הנוער בתיכונים.

כיצד אתם מעודדים את ההשכלה הגבוהה בקרב צעירים בדואים ?

בשנת 2005 הקמנו מרכז להכוונה להשכלה גבוהה שישירות את כל הצעירים הבדואים בנגב. נתנו שירותי הכוונה וייעוץ ומתן ידע בסיסי לתלמידים כמו תנאי קבלה, איפה ללמוד, ליווי תלמידים, סדנאות להעצמה נפשית וקורסי פסיכומטרי בעברית ובערבית. כשהתחלנו היו בערך 10% שהמשיכו להשכלה גבוהה וכיום כמעט 20% ממשיכים ללמוד בארץ או בחו"ל לימודים גבוהים. בשנים האחרונות יש כוונות טובות מצד הממשלה כאשר ההשקעה הממשלתית ביישוב גדלה דרך המשרד לפיתוח הנגב והגליל ומעודדים תעסוקה דרך מרכז "ריאן". יש יותר מלגות ללימודים גבוהים וייעוץ תעסוקתי. השאלה הגדולה היא האם תהיה המשכיות ליוזמות הללו. הפרויקט נותן לצעירים תקווה שהם יכולים לרכוש השכלה גבוהה, מפני שצעירים רבים מתקשים לממן לימודים גבוהים ולא יודעים מה לעשות כשהם מסיימים ללמוד.

איזה אתגרים ניצבים בפני העמותה ?

ברהט עדיין חסרות הרבה מאד תשתיות ופעילויות חינוכיות אבל יש שיפור תודעתי והורים רבים מכירים בחשיבות ההשכלה והחינוך הבלתי פורמלי. היום יותר ויותר ארגונים ומשפחות מבינות שרק באמצעות השקעה בחינוך ניתן לשנות ולהשפיע. עם זאת, המשאבים מאד מוגבלים. למשל, אין לנו ברהט עדיין בית קולנוע. גם אחרי 15 שנים של עבודה, יש פערים עצומים בהשוואה לבאר שבע או עומר. אנחנו מקווים שהממשלה וקרנות פילנתרופיות ישקיעו יותר ביישובים ערבים ובעיירות פיתוח בדרום, מפני שכאן הרבה יותר קשה להציע מימון תואם (matching). לדעתי צריך לעשות אפליה מתקנת אני חושב שצריך להשקיע ולהעצים את ארגוני החברה האזרחית ולא את רשויות המקומיות ולעודד קהילות לקחת אחריות על גורלן. עם זאת, אנחנו מחפשים שותפות עם ארגונים אחרים, ולא רק תמיכה כלכלית זמנית. נשמח אם המדינה או ארגונים גדולים יכירו בפעילות העמותה שלנו ויסייעו לנו להתקדם. לצד האתגרים והקשיים הרבים, יש גם מקום לאופטימיות ותקווה מפני שיש הרבה צעירים שהשתתפו בפעילות שלנו וחוזרים כמתנדבים.

מיזמים, עמותות וארגונים המזמנים מפגשים בין ערבים ליהודים

בניגוד לעמותות ומיזמים שמטרתם היא קידום של דו-קיום, יש מיזמים ועמותות אחרות שמטרתם היא עשייה משותפת בתחומים שונים (ספורט, מדע, מוסיקה) והם מציעים מפגש בין תרבותי כאחת מן הפעילויות שלהם. חלק מהפעילויות האלו מופיעות ברשימה להלן.

שער שויון

פרויקט "שער שויון" שואף לבנות חברה טובה יותר על בסיס חינוך ומשחק הכדורגל, על ערכי כבוד, סובלנות, ערבות הדדית דו-קיום ועוד, תוך העלאת המודעות של הדור הצעיר ברחבי מדינת ישראל בנושאי ההשכלה ואורח החיים הספורטיבי ומניעת גילויי אלימות, גזענות ופשיעה. מטרת הפרויקט היא הקניית מסגרת חינוכית, חברתית וספורטיבית לילדים מאזורי הפריפריה החברתית של מדינת ישראל.

מהות העשייה: הקמת קבוצות כדורגל בבתי ספר יסודיים לילדים בכיתות ה' – ו' (גילי 10-12). הקבוצה, המונה כ-15 ילדים בממוצע, נפגשת ארבע פעמים בשבוע במשך שנתיים של פעילות. פעמיים בשבוע נפגשים הילדים עם מאמן הכדורגל המוסמך לאימון מקצועי ופעמיים נפגשים עם חונכי הקבוצה למרכז למידה בו הם זוכים לסיוע בשיעורי הבית ובהכנה למבחנים, וכן לפעילויות חינוכיות להקניית ערכים.

פעם בחודש מתקיים בכל מחוז טורניר גדול וחגיגי אליו מגיעות כלל קבוצות האזור ולקראתו הציפייה של הילדים גדולה מאד. בשנת הפעילות תשע"ה, השישית במספר מאז הקמת הפרויקט, משתתפים בפעילותו כ-1,700 ילדים מרחבי הארץ בכ-110 קבוצות המחולקות לתשעה מחוזות מרמת הגולן ועד מצפה רמון.⁸ בין הילדים ניתן למצוא בנים ובנות, יהודים, ערבים, בדואים, קבוצות מעורבות – יהודים וערבים, ילדי עולים לצד ילדי הארץ. פסיפס אנושי מרהיב שמתחבר בחסות ערכי הספורט והסובלנות.

זוגות דו קיום, המרכז לטניס בישראל

המרכז לטניס בישראל מפעיל, בשיתוף עם קרן מרסי לין ברנשטיין, תכנית ייחודית בשם "זוגות דו קיום" ובה ילדים ערבים ויהודים משחקים יחדיו "טניס זוגות" על מגרשי הטניס של המרכז לטניס בישראל ברחבי הארץ. מטרת התכנית הינה לחנך לערכים של סובלנות ושיתוף פעולה בין ערבים ויהודים דרך הטניס ובאמצעות אימוני כושר. התכנית שמה דגש מיוחד על מעגלי השפעה רחבים – החל מהילדים עצמם ועד להוריהם ומחנכיהם. קירוב הלבבות, אשר מתחיל בילדים על מגרש הטניס, מתרחב בטבעיות ונוגע בהורי הילדים, שמברכים על יוזמות התכנית וקושרים דיאלוג אחד עם השני במהלך צפייה באימוני ילדיהם. המטרה העליונה של תכנית "זוגות דו קיום" הנה חינוך לסובלנות וקבלת האחר, כאשר הטניס משמש כאמצעי יעיל ומהנה וכשפה חוצת גבולות דת ותרבות. הפרויקט משתף גם את ההורים כאשר הורי הילדים המתאמנים בתכנית לפעילות משותפת עם ילדיהם. הדגש היה על כך שהורה ערבי יהיה בן הזוג של ילד יהודי והורה יהודי ישתף פעולה עם ילד ערבי. זו פעילות אחת מני רבות במסגרת הדו-קיום במרכז לטניס בירושלים. התכנית מתקיימת בירושלים, יפו, באר שבע וטבריה-עילבון.

תזמורת נוער יהודית-ערבית במרכז העירוני למוסיקה על שם אלפרט

תזמורת הנוער היהודית-ערבית בבית אלפרט בירושלים מפגישה בני נוער יהודים וערבים באמצעות מוזיקה. התזמורת נוסדה ב-1986, והיא מהווה הרכב ייחודי בישראל. היא משמשת

⁸ בין היישובים: ירושלים, תל אביב-יפו, חיפה, באר שבע, פתח תקווה, עפולה, קריית שמונה, טירה, דימונה, רהט, קצרין, שדרות, חצור הגלילית, קלנסואה, נשר, דלית אל כרמל, בת ים, טירת כרמל, יוקנעם, נצרת, שגב שלום.

סמל רב-עצמה לפוטנציאל של בניית קשרים בין יהודים לערבים בירושלים. ייחודו של ההרכב הוא בניסיונו לקרב לבבות בין הילדים של שני הלאומים באמצעות נגינה ואהבת המוסיקה. מרכז אלפרט למוזיקה מציע שיעורים אישיים של אחד-על-אחד או בהרכבים קטנים במגוון כלים מערביים ומזרחיים וכן פעילויות העשרה המרחיבות את הידע של בני הנוער ויוצרות קשרים חברתיים. ילדים צעירים יכולים להתוודע לעולם המוזיקה באמצעות כיתת טרום-כלי. המוכשרים ביותר נבחרים להשתתף בהרכב ולהתאמן ביחד במפגשים שבועיים. ההרכב מבצע מספר מופעים לעתים מזומנות במהלך השנה. ההרכב היהודי-ערבי פועל בשני מישורים בו זמנית: שיעורי כלים - בהם לומדים לנגן בעיקר בכלי מיתר ונשיפה, ובהרכב ייצוגי המנגן רפרטואר ישראלי-ערבי וקלאסי ומטרתו להציג את אופיו המיוחד בפני המאזינים תוך מתן דוגמא אישית לדו-קיום ושלו.

מפעלות חינוך וחברה תכנית "מנהיגות ספורט – הכר את השכן"

"מפעלות חינוך וחברה" הינו ארגון חברתי-ספורטיבי-חינוכי ייחודי, הגדול ביותר בישראל העוסק בספורט בכלל ובכדורגל בפרט כאמצעי חינוכי וערכי. העמותה שהוקמה על ידי אנשי העסקים, סמי סגול, מוישיק תאומים ומוטי אורנשטיין בשנת 1997 פועלת כיום בהיקף של מאות פרויקטים חברתיים ברחבי הארץ, ב-250 ישובים יהודים ולא יהודים בקרב כ-30,000 ילדים, נערים ובוגרים, תוך התמקדות בפריפריה החברתית והגיאוגרפית של מדינת ישראל. עד היום הקיפה הפעילות כ-250,000 חניכים. "מפעלות" פועלת באמצעות הספורט לבניית חברה וקהילה, המושתתות על הבנה, שותפות, סובלנות, הכרת האחר וקבלת השונה, כמו גם למען היחיד לשם מיצוי הפוטנציאל הטמון בו והגשמת העצמי על-פי מיטב יכולותיו.

תכנית "מנהיגות ספורט – הכר את השכן" זו רואה במפגש הבלתי אמצעי על המגרש ומחוץ לו דרך לקבלה והתקרבות בין אדם לחברו ללא הבדלי דת, מין או גזע. התכנית פועלת ביותר מ-100 ישובים ברחבי הארץ וברשות הפלשתינאית ועושה שימוש בכדורגל ככלי לקירוב לבבות, הכרות בין אוכלוסיות וחינוך לדו-קיום ומקדמת את תפיסת החברה הישראלית כרב-גונית ותרבותית. **מטרות:** פיתוח מנהיגות מתנדבת בתחום הספורט בקהילה; היכרות וקירוב לבבות בין ישראלים לפלסטינאים; שינוי עמדות.

מודל הפעלה: התוכנית מותאמת לצרכי המסגרת, משאביה ואופייה ויכולה לפעול במתכונות שונות וגמישות, החל ממספר מפגשים לאורך השנה וכלה במפגשים קבועים על בסיס שבועי או חודשי. התוכנית מורכבת ממפגשי הכנה של כל קבוצה לקראת המפגשים הקבוצתיים והארציים, ובמסגרת התכנית נהנים החניכים ממפגשי ODT (Outdoor Training) ופעילות חברתית, התורמים להשגת מטרות התכנית ולקירוב הלבבות.

המפגש המסכם של התוכנית מתקיים בסוף שנת הפעילות ובמסגרתו נערך טורניר כדורגל ארצי בו נוטלות חלק כל הקבוצות המשותפות. החניכים חותמים על אמנה משותפת ומשחקים בקבוצות מעורבות, המשחקות אחת עם השנייה ולא אחת נגד השנייה. המפגש בין החניכים משני המגזרים מאפשר הכרות והידברות ומסייע בטיפוח ערכי הסבלנות והסובלנות, הכבוד, והחתימה לשלום.

פרויקט לגשר על הפער, מוזיאון ישראל, ירושלים

החוג היהודי-ערבי פועל מזה 17 שנה באגף הנוער של מוזיאון ישראל. בחוג נוצר מפגש של בני נוער משני העמים, מתאפשרת הכרות אישית ואמיתית ביניהם והטמעה של ערכים אנושיים המשותפים לכול בני האדם. מדובר במפגשים בלתי אמצעיים של ילדים יהודים וערבים, ממערב לירושלים וממזרחה, אשר יצירת אמנות יחד, במוזיאון ישראל, מסייעת להם לגשר על הפער, על הסטריאוטיפים, על הבדלי התרבות ועל המאבק רב השנים בין העמים.

מוזיאון ישראל, מקום של אמנות ותרבות, הוא קרקע בטוחה ותומכת לקיום המפגשים ולפיתוח היכולת לקבל את הזולת. הפרויקט מתקיים באגף הנוער של במוזיאון ישראל בירושלים והוא כולל 20 מפגשים שבועיים בני שעתיים וחצי כול אחד. בתכנית משתתפים כ-80 ילדים בני 12-14 בפרויקט מלמדים אמנים-מורים, יהודים וערבים, חברי צוות אגף הנוער במוזיאון. את הפרויקט מלוות יועצות ארגוניות (יהודייה וערבייה) אשר מנחות את הצוות לתת מענה לסוגיות שהתלמידים והצוות מעלים, ברמה האישית והלאומית. בפרויקט משתתפות מתורגמניות העוזרות לגשר על פערי השפה. במרוצת שנותיה של התכנית התמודד הצוות בהצלחה עם אתגרים כמו הפער התרבותי, היעדר שפה משותפת והחסך העצום בהתנסות ביצירה אמנותית בעיקר בקרב המגזר הערבי. צריך גם לזכור שהצוות עובר תהליך מקביל לזה שעוברים הילדים: בימי מבחן, שבהם מתעבה המתיחות כתוצאה מפיגועים או לחימה, מוקצנים הפערים מצד אחד, וגוברת האחריות המוטלת על הצוות לקיום התכנית למרות המצב מצד שני. ניסיון העבר מלמד כי צלחנו גם מבחנים אלו בהצלחה ויצאנו מהם מחוזקים ברמת הקשר האישי בתוך הצוות, ולעתים גם ברמת התלמידים.

צומחים יחד – חממה אקולוגית עין שמר

חינוך מדעי כמנוף לזו קיום בחממה האקולוגית בעין שמר. בשנת הלימודים תשע"ה מתקיים בחממה האקולוגית בעין שמר פרויקט חינוכי משותף לתלמידים יהודים וערבים, בשם "צומחים יחד". במסגרת הפרויקט, אשר החל בשנת הלימודים תשע"ד, לוקחים חלק תלמידים מבתי ספר במנשה ובבקה אל גרביה, במסגרת שבועית מתמשכת לאורך שלושה חודשים. הגורם המחבר בין התלמידים הוא האתגר המשותף: אתגר בעל מאפיינים מדעיים, סביבתיים, וחקלאיים, אתגר עכשווי בעל חשיבות בעיני התלמידים ובעיני המורים. את תכנית הלימוד והחקר מלמדים מורים יהודים וערבים, בצוות משותף אשר בונה ומעביר את התכנים, בעברית ובערבית. למורים רקע מדעי, אך לא פחות חשוב מכך רצון לבנות וליצור מפגש בין תלמידים יהודים וערבים, על מנת לחזק את החברה. התכנית היא חלק ממודל חינוכי שפותח ומיושם בחממה האקולוגית בעין שמר, והשתתפו בה בתי הספר א-שאפעי, ו-אל חוואריזמי מבקה אל גרביה; רעות ובית ספר קציר ממנשה. המודל מתבסס על כמה רעיונות מרכזיים:

- בניית נבחרת מגוונת: השלב הראשון מוקדש לגיבוש נבחרת חוקרת, בה חברים תלמידים מרקע מגוון, במקרה זה יהודים וערבים (קבוצות נוספות בחממה הינן רב גיליות, מורכבות מתלמידים חילונים ודתיים, עולים וותיקים, תלמידי מצוינות וחינוך מיוחד).
- חיבור לעולם האמיתי: בשלב השני נחשפים התלמידים לאתגרים "מהעולם האמיתי" – אתגר עכשווי בו עוסקים מדענים, חוקרים וממציאים. כחלק מתהליך הלימוד, נפגשים התלמידים עם מומחים מהתעשייה והאקדמיה.
- רכישת מיומנויות חקר: בשלב השלישי, רוכשים התלמידים מיומנויות חקר בצוותים קטנים, אשר יאפשרו להם לחקור באופן עצמאי, לתכנן ולהקים ניסויים, לבצע מדידות ולעבד את התוצאות לכדי תוצרי למידה.
- פרזנטציה: בשלב הרביעי, מציגים התלמידים את תוצאות הניסויים, ותוצרי הלמידה בפני קהל.

תקצירי קורות חיים של צוות המומחים

פרופ' שלמה רומי, יו"ר

עמד בראש בית הספר לחינוך וכיום הוא ראש המכון לחינוך ולמחקר קהילתי באוניברסיטת בר אילן. הוא פסיכולוג חינוכי בהכשרתו. את התואר הראשון והשני השלים במחלקה לפסיכולוגיה באוניברסיטת בר אילן. תחומי המחקר שלו הם החינוך הבלתי פורמלי, מאפייניו וזיקתו לחינוך הפורמלי. כן הוא עוסק בחקר מאפייני נוער במצבי סיכון, ולאחרונה (בדצמבר 2014) ראה אור הראשון משני ספריו העוסקים בילדים ומתבגרים במצבי סיכון בישראל. פרופ' רומי עוסק גם בנושאים מתחום הפסיכולוגיה החינוכית כגון אופני ניהול כיתה ושילוב של ילדים ומתבגרים בעלי צרכים מיוחדים במסגרות נורמטיביות. בעל תואר שלישי מן הקולג' ללימודים מתקדמים בחינוך (O.I.S.E.), אוניברסיטת טורונטו, קנדה, 1988.

נסרין חדאד חאג' יחיא

סטודנטית לתואר שלישי בגאוגרפיה חברתית בבית הספר להיסטוריה באוניברסיטת תל אביב. בעבודת הדוקטורט שלה היא בוחנת את ההשפעה של חסמים חברתיים על חוסר מעש של צעירים ערבים בני 18-22 בימינו ועל הבניית אוריינטציה העתיד שלהם. חדאד חאג' יחיא עוסקת בהשתלבות המיעוט הפלסטיני-ערבי במרחב הישראלי. היא מרכזת את פעילות החינוך הערבי במכון מרחבים ומובילה את המיזם 'שילוב מורים ערבים בבתי ספר יהודיים'. מתחילת 2012 היא משמשת חוקרת בפרויקט יחסי יהודים-ערבים במכון הישראלי לדמוקרטיה. בעלת תואר שני מהחוג לגיאוגרפיה וסביבת האדם, אוניברסיטת תל אביב, 2012.

פרופ' גד יאיר

פרופסור לסוציולוגיה וחינוך באוניברסיטה העברית בירושלים. בעבר שימש המנהל האקדמי של תכניות המוסמך בבית הספר לתלמידי חו"ל, וכיום הוא מכהן כמנהל המכון לחקר הטיפוח בחינוך באוניברסיטה העברית. פרופ' יאיר עומד בראש הקתדרה למחקר חינוכי ע"ש לואי ואן וולנס. מחקריו עוסקים בתחום של מוטיבציה ואי-שוויון חינוכי, וכן בתאוריה הסוציולוגית בהקשרים תרבותיים. בשנים האחרונות התרחבו מחקריו לתחום של חוויות מפתח חינוכיות והשפעותיהן ארוכות-הטווח על בוגרים. בעל תואר שלישי בסוציולוגיה מהאוניברסיטה העברית בירושלים, 1994.

ד"ר חגית קליבנסקי

מרצה במכללה האקדמית בית ברל ובמכללה האקדמית לחינוך חמדת הדרום. במחקרה היא עוסקת בעיקר בחינוך בלתי פורמלי ובהיסטוריה של החינוך בארץ ישראל ובמדינת ישראל. מוקדי מחקרה בתחום החינוך הבלתי פורמלי הם ההיסטוריה של החינוך הבלתי פורמלי והמדיניות שעל פיה נוהל וכן שילוב של צעירים בעלי מוגבלויות בחינוך הבלתי פורמלי ותרומתו לשינוי עמדות בקרב צעירים ללא מוגבלות. בעלת תואר שלישי במדיניות החינוך הבלתי פורמלי בישראל מאוניברסיטת תל-אביב, 2005.

תקצירי קורות חיים של מרכזי צוות המומחים

איתי ארצי, מרכז-עוזר

בעל תואר ראשון מבית הספר לחינוך ומהמחלקה לסוציולוגיה ואנתרופולוגיה באוניברסיטה העברית בירושלים (2012) ותואר שני בסוציולוגיה מהאוניברסיטה העברית (2014). בעבר שימש עוזר מחקר במחלקות שונות באוניברסיטה העברית ועוזר הוראה בבית הספר לחינוך ובמחלקה לסוציולוגיה ואנתרופולוגיה. את שירותו הצבאי עשה כמש"ק הוראה בבתי ספר בדואים בנגב ובמועצה האזורית מטה יהודה.

ד"ר נעמי מנדללוי, מרכזת צוות המומחים

בעלת תואר שני במדע המדינה מאוניברסיטת בריטיש קולומביה (UBC) בוונקובר, קנדה (2001) ותואר שלישי במדע המדינה מהאוניברסיטה העברית (2008). עסקה בפיתוח תכניות לימודים לקבוצות מרובות-תרבויות ובעריכת חומרי לימוד במדע המדינה. הדריכה ילדים ובני נוער במסגרות חינוכיות שונות, בהן המועצה לשלום הילד, קרן קרב והמרכזים ללימודי אזרחות ודמוקרטיה. עסקה בכתיבה ופיתוח במרכז הידע של הקרן לבריאות וסביבה, ריכזה את ועדת המומחים 'מערכת חינוך לכול ולכל אחד' ביזמה למחקר יישומי בחינוך, וכיום, במקביל לריכוז צוות המומחים, היא עובדת ביחידת המחקר והפיתוח של מכון אבני ראשה.